

Thoto.

16
803 (51)

1 Dilo tsa motho le tsa ngwakō. Monna le mosadi, dilō tse dintsi di dira ke monna, empa ge di dirēgile, ke moka ke dilō tsa mosadi. Gona le tse e nobago tsa monna tsewe mosadi a senago molaō wa go disumisa.

Maina a dilo tsa monna tsewe mosadi a ka sekego a di laola ke tsena: Selepe, Marumu, Mesebe, Mogopo, Melamo le diaparō tsa gagwe. Go bjalo ka tsa mosadi tse bjalo ka dibjana, dipitsa, mahudu, lwala le dikaparō tsa gagwe.

2 Dibjana tsa lapa di laola ke mosadi, ke gore ge monna ana le basadi ba bantsi, bjalo mosadi yo mongwē le yo mongwē o na le dibjana tsa gagwe. Fēla le gagole bjalo, motho a ke a eba le dibjana tsa ngwakō ka moka.

Go adina mosadi a ka kgona go adima dibjana tsa lapa, adima mosadi yo mongwē, ka ntle le go botsa monna. Empa ge ele pitsa e kgolo ya go dira bjala o swanetse go botsa monna, ka baka la gore mohlomong e ka ya ya pjalwa a sita go botsa monna wa gagwe.

3 Matuu Mabakane ebe ele mosadi wa go bopa dipitsa, fēla le gagole bjalo, o be a sena pitsa e kgolo ya go dirēla bjalwa, ebe a phela ka go adina.

Dipitsa tse dikgolo ebe dinale ba ga Pōpēla, ke dipitsa tse pedi tse dikgolo tsewe maina a tsona ke Sellane le Nkekēle. Dipitsa tsena ebe di sa adimi ke motho ka otce, batho ba bantsi.

mong wa dipitsa e Nkekēle ke Matlwane ngwana Masumu, yo a tserego ke baga Pōpēla, Sellane ke pitsa ya Matsatsi ngwana Mohlabe, yo a tserego ke baga Masumu.

Bjalo mo nageng e, ebe go sena motho yo a kgonago go bopa dipitsa tse dikgolo, beng ba dipitsa tse ba tso disaba mokgaga ka mabēlō ba tshēla mabēlōa tlala pitsa ke moka, mong wa pitsa a feta le mabēlō wa mabēlō a feta le pitsa.

4 Matlwane a fēla adima batho kantle le go botsa monna, a no motsa fēla ge ba e ya gonwa bjalwa bja pitsa, monna a leboga ba enwa go sena taba.

Matuu a fihla adima pitsa, a mofa, bjalo orile ge a le tseleng a khupja a wa pitsa ya pjatlōga, molato ke lesepa naa ke tla dira bjang. Matuu ke mohlōlōgadi, fēla bana ba Mageketla ba gona.

A rwala mebea a pitsa a fihla a bea gae, bjalo e botsa Mabjale taba e, Mabjale are ke molato, fēla taba re swanetse go goga molato ka go romela sebaka. Ba roma Makgobēlē Lewele.

5

Makgobēlē a tsogēla e sale gosasa (ka moswanyana) a hwetsana ba sa thōma go tsoga, a dumedisana nabo, monna a tloga a ya ka kgorong, mosadi a sala a botsa mosadi gore, ke tlile mo ka baka la go rumiwa ke rumile ke бага Mabakane ba itse ke tle ke ba rapelle pitsa ela ba adimago mo e pjatlegile.

Matlwane a thōma go sosopanya mahlō, a seke a fetola selo, ka morago ga lebaka le letelele are go sebaka, e pjatlegile bjang, bjalo sebaka sa bolēla gore, orile ge a le tseleng a khupja a wa, ke ge pitsa e pjatlōga.

Matlwane a bitsa monna wa gagwe ka kgorong, monna a fihla a dula fase, bjalo are ke bōna Makgobēlē ke yo ore o rumile ke бага Mabakane bare pitsa ela e pjatlegile. Monna a butsisisa mosadi wa gagwe gore ke e fe pitsa ya ntshe, are ke Nkekēle, e sepetse bjang, o tlile adina, wa reng nna o sa mpotse, mosadi a seke a moaraba, ka gorialo, a goma a mutsisisa gore bjalo oreng, ka sebaka se, mosadi are ke molato. Monna are, ga gona taba mogatsaka moswarēlē a kwa monna wa gagwe, ba fetola sebaka gore sepelang le motse ga gona taba.

6

Dilō tsa ngwakō ke tsa monna le mosadi, ge motho a etla go adina, se sewe sa tsona ba swanetse go botsana. Ka gobane ka tsatsi le lengwe o ka no adina motho o sa botsa mosadi goba monna, lehu ke letete, mahlang letlago le ka seke la go botsa. Mosadi goba monna o tla sita go rera selo sewe ke gobane a tsebe gore sepetse ka tsela mang.

7

Bjalo ka Mankese Malesa, o be ele monna yo a sakgathalego, ge motho a etla go kgopēla selo go yōna, o be a no mafa kante le go boledisana le mosadi. Dilō tsena mosadi ka mahlō ka ngwakong wa dibona, le ge a efa motho wa mōna.

Motho o kwana le yo mongwe ge ba saphela, mohleng yo mongwe a hwago ke moka wa hlanoga. Motho yowe a go bōna

8

a mofa ke Maforwane Tselane yo mongwê ke Makalêla Mongale. Maforwane o ile adina mesebe le lerumu, Makalela yêna ke petlwana tse nne, le lerumu.

803

Mokgalabje yola waga Malesa a hwa, fêla a botsa dilô tsewe adimilego bakgalabje ba we. Ka morago ga lehu la gagwe, mosadi a no homola, a seke a ba butsisisa. Batho ba bangwe pelo tsa bona di lukile, Mongale are mohlantse ba yo fokago dilô tsa mohu, a tswa a rwele dilô tsela a do diadima a fihla a fa baga Malesa are dilo tse ke ile ka diadima ga mohu. Ke moka ba di amogêla ka thabô, tsa fukiwa le dilô tsa mohu.

9

Ka morago ga meriri ya mafellô, mohlôlôgadi a tsibisa baga Malesa gore mohu o ile pele ga gore phiri e motsee, a bolêla gore ke ile ka adima Mongale dipetlwana tse nne le lerumu, fêla Mongale o tlisitse, bare re dibone. Mesebe ga ke tsebe gore e mekae, le lerumu gwa adima Tselane yêna e su a tlise.

10

Baga Malesa bare re a gokwa, o ile wa mōna ge adima, mohlôlôgadi are ka mahlô ôna ke ile ka bōna, lentsu lona a ka kwa. Yo mongwe waga Malesa a ya ga Tselane go butsisisa ge a fihlile are ke kwa mosadi wa Mangese Malesa yowe lehono are tlogetsego are, mohu o itse wena ona le mesebe le lerumu, bjalo ke tlilo butsisisa dilô tsewe. Tselane are nna a ke tsebe selô ka dilô tsewe o dibolêlago, letsatsi ka letee, nke su ka adima selô sa mohu.

Monna a goma a ya botsa bagabo mantsu a go tswa ga Tselane, bjalo bare wa dikwa mosadi, mosadi are ke diôhlôka sa bobedi, ebe ke tla ntsha ra tsama rekwa. Banna bare tuu, ka morago bare go lukile, re swanetse go romela sebaka ga Tselane gore ke nne wa gana, mosadi a dumelana le bōna.

11

Manyakêla motho yo ba ka moromago ba hwetsana mokgalabje waga Saai bare ke Makwale, ba moroma, gore o ke o reêle ga monna waga Tselane Maforwane, mohu o ile ge a ehwa a bolêla gore o ile a moadima mesebe le lerumu, lehono ge rere rea butsisisa wa seka. Ka go seka ga gagwe re nyaka gore re tsame re e kwa. Ke gore g motho are re tsame rekwa o ra gore lea mekomeng, bjalo batho ge ba e ya mekomeng ba swanetse go tswa ba le mosata. Mokgalabje yola waga Tselane are ke akwa, fêla, nna

dilō tsa mokgalabja yowe waga Malesa ke a ditseba. Ke ile ka sitwa go bolēla le baga Malesa ka baka la gore baile ba kitina ka lebelō, nna ke sa nyakisisa gore dikgobakane ka moka ke kgone go diisa. Dilō tsewe ke dibone ka moka sidi, tsea o bafa.

Saai a ditsea a tloga na tso a fihla ga Malesa a bafa, a ba laudisetsa ka mokgwa ola Tselane a boletsego ka'ona.

12 Baga Malesa bare mantsu awe e ka be a hlolose, ge re mutsisa, bjalo lehono o kwa ge rere re nyaka go tsama re ekwa, o fetola ka mokgwa o. Sepela o motsa o dirile ka go seka pele, ke molato sepela o motse. A goma a ya a motsa gore bare ke molato, a ntsha pudi are ke a rapēla. Maditsela a goma nayo, a fihletsa mantsu ga Malesa, bare sepela o motse molato o fedile, a seke a tsoga a boletsa taba e.

Ke dilō tsa go adima ka ntle le gore o botse mosadi wa gago, goba yo mongwē wa leloko le ge-no, goba motho fēla yowe o agisanego naē. Mowe, re ethuta seema se serego, mpotse o s saya, o s ke wa mpotsa o tso boya.

13 Ke gore ge ona le taba ewe o nyaka go go dira, goba kudu o nyaka go kōlōta selō, o swanetse go botsa ba geno, le ge o kōlōta yo mongwe, o ba botse, ka moswana ba tla kgona go bolēla.

Dilo tsena tsa lapa tse, lehudu le Mosedibetla ke monna, empa ge mogatsa mosadi yowe ge a sa kgone go betla, o rēta mosila a tla a mētlēla. Pele ga gore a rēte mosila, o thōna a bolēla le mosadi wa gagwe gore a dirē bjälwa, metli are ge a betla a be a enwa bjōna. Ge a ile a dira bjalo awa tefo ga ebe gōna.

Molaudi wa lehudu le mose ke mosadi ka baka la gore ke yēna yowe a disumisago. Empa le ga go le bjalo a ka seke a fa yo mongwe wa bagabo, fēla ge ele go adima ba yo setla, ga gona taba, mosadi o no moadima kandle le go botsa monna.

14 Lwala le tshilo ke dilo tsewe di topago ke basadi, ke moka mosadi a dira bjälwa a reta banna ba ya ba morwalla. Ke dilō tse dilaolwago ke mosadi ka mokgwa o aka kgonago. Mo na aka seke a motsenēla.

802

Legogō ke dilō tse di dirago ke asadi, ka gorialo
mowe, ge a nyaka go fa yo mongwe a ka fo nafa, monna ana lentsu.

Dipitsa tsena a ka seke a dira ka mokgwa o a ratago, aka
no dira ka mokgwa o a rata o ge a disunisa, eseng gofa yo
mongwe, kantle le monna. Lebaka ke le, dipitsa ba saba ka
mabêlê, bjalo mabêlê ke a bōna bedi ga bōna ba swanetse go kwana
ge ba e fa mosadi yo mongwe, ka gobane ka moswana a kare ka
ntsha mabêlê ko saba pitsa monna a ka tloga a gana, are mabêlê
aka a se a go ketadikêtō. Go bjalo ka yōna merifi.

Mahō le Mafêhlō, a dira ke monna, empa a sumisa ke
mosadi, le ona aka seke a fana ka one, ge yo mongwe a nyaka
leho goba lefêhlō, o swanetse go kgopêla ga monna, a yo motlêla
a gagwe. Ge a ka fane ka ōna, molato a o gōna fêla ka morago
monna o tla gana go betla a mangwê.

Mesego, Motipo, Seroto, Leselō le Hlana, ke dilo tse di
dira o ke banna, empa dilaola ke basadi. Dilo tsena a ba fe
motho, fêla go adima gōna ba ka go adima, wa ya wa disunisa
wa gona wa dibusa. Ka baka la gore ke dilo tse disabiwago ka
dipudi le dinku.

Dikaparō tsa mosadi, dilaola ke yēna mong ka nosi, fela sewe
a bonago gore sehlagetse, a ka no botsa monna gore ke nyaka
go hlagaletsa mokōte selō se, ke moka ge a duetse ke moka wa
mohlagaletsa. Go bjalo ka dipheta, Maseka le setswarō se a
bonago gore sena le masoba, a ka nohlagaletsa.

Dilō tsena dilaudisitswego ka mo gōdianu, ke thoto ya mosadi,
ka goba e ge a ka hwa, bagabo mosadi ba swanetse go ditsea, ke
dihlapō tsa ngwana wa bōna. Le bōna batswadi ba mosadi a ba
ditsee ka nosi, gore ba bogadi ba ntsha kgomo ba gafa thoto,
ba gafêla batswadi ba mosadi.

Ge mosadi a hwile ana le ngwetsi, thoto e a ba etsee ka
moka, b. no tse dikaparō, le pitsa ke moka thoto ka moka ya
zalla ngwetsi

Mabapi le dilo tse la batswadi ba mohu, ba go diamogêla
ka kgomo, ke gore ke gōna ba ba bega gore ngwana wa lena o re
tlogetse.

Le bona ba di boloka go fihlala bakgonyana ba boya ba lata
mula ntlo, ke yena yowe atla bago mon wa dithoto.

Dilo tsa ngwako tsewe elego tsa monna, selêpê, marumu le
mesebe, legopo, melamo le dikaparô tsa gagwe. Dilô tsena di
laola ke monna, ka mongwa o a ratago, bjalo ka tsone diphetlwana.

18

Selêpê, elgopo, aka seke a fa a ka tsôna ka gobane ke dilô
tsa lapa tse dikgolo, empa selêpê sôna ge motho adima ana le
modiro wa gagwe, aka fo moadima. Legopo lona a badimi motho,
go ka nna gwa kgopêla motho wa mo motseng goba yo agilego
kgaufsi le bôna. Le gôna ge a le adima o swanetse gore a be
a e ya gohlaba pudi, goba nku, goba kgomo, gore a yo a geletsa
maoi ka lona. Ka mora o ga mo modiro wa maai o fedile le wa
hlôgô, moadimi o swanetse go boetsa nthagô.

19

Marumu ke selo sa ngwakô, empa ge motho ana le marumu a
mantsi, ge ngwanabo a kgopêla o no mofa. Gona le lerumu lowe o
hwetsanago ba lethadile ka malekô, lona a le adingwi motho,
le gona a se ga ntsi le dilago le tawela ka kgakala, le phela
ka ngwakong. Ka lebaka la modipula tsa ditladi dina, mongwa
lôna, wa letsea a lohlôma ngwakong la nyarêla ka kgakala, gore
ge motho a fihla, a o tlilo tshekga a tswarêge.

Melamo. Melamo e mengwe a ka fana ka yôna, empa molamo o
mongwe wa goleta motse, a o fiefi motho ôna a o tawele kgakala.
E nore ge mong wa motse a o kwa gore motseng ga gwa loka, gare
ga bosego ke moka a o tsa a sepela naô le motse wa gagwe, a
dukuluga le motse, a sa tswara, ka moka a boya a rôbala.

Mesebe yôna ke dilô tse o ka no fana ka tsôna, empa eseng
kamoka ga yôna. Le ge motho a tlil ke kadimo, bano mo adima,
a ya a soma sewe a nyakago go soma, a goma a buisa.

Diaparô tsa gagwe, le tsôna a ka no fana ka tsôna ka mongwa
o a kgonago, le tsôna a tseba gobane tse dingwê dikgona.

20

Dilô tsena tsa monna, ge a ile a hwa ke dilo tsa mosadi
wa gagwê, o tla sala a dihlokomete, for ge morwa wa gagwê
a godile a tle a ditsee, ebe yôna moiaoi wa tsôna. Dihlapô
tsewe ba leloko ba ka ditseago ke diaparô tsa.

Pheta ya thaga, pheta ena, a se a motho o tee, ka gore ke
pheta ya leloko, bjalo motho yo a e sporago, a ba dilô moapesa,
o a thona a babja, ke moka bure g ba tsama ba laola molwetsi,
ke mona

ke moka ditaola tsa bolela gore motho o belaela pheta ya makgolo wa gagwe, pheta ya thaga, ge leile la moapesa yona molwetsi o tla fola. Ke moka ba eba moapese.

21 Motho yo ba foyago ba laolela ba moapesa, ka ntle le bolwetsi ke kgosi goba mohumagadi. Le matlogolo wa bona a ka babja yaba o belaela yona ba swanetse go ya ga malome a gagwe, ke moka ba fihle ba motse ka mokgwa owe ditaola dibolêlago ka ona, ke moka a tsee thôrô goba thôrô tse pedi, ke moka ba difolêla dipheteng tsa gagwe, ba moapese. Ke moka ke tsa gagwe o tllilo hwa natso, ge bawe ba mofile le bona ba hwile ga dina taba, ga gona motho yo a kayago a ditsea, ka gobane o file ke badimu.

Moago bana ba motho o ka hwetsana ba le ba bane, goba ba bahlano, empa ka mogare ga bona gona le kgosi ya bona. Ke tla leka go hlalosa ka barwa ba Makôrô Tselane yowe mosadi wa gagwe ebego ele Mafolosane.

Mafolosane o ile a bîlêga bana ba bahlankana, ngwana wa pele ke Putsane, wa bobedi ke Maforwane le Kgothwane la bonake Ramapulana.

22 Ge papago bona a sa phela, mong wa motse ebe ele yêna papago bona, bjalo ka ge papago bona a hwile gamôgô le maago bona motse o setse ele wa Putsane, ka/bane^{go} lehono papago bona go setse ele yêna.

Dilô ka moka tsa motse ke yena yowe a swanetsego go dibona, gamôgô le dipheko tsa motse motswari ke yêna. Lesaka la dikgomo ke la gagwe, le yona, kgoro ya bona e swanetse gobitsiwa ka yêna. Lerumu le molamo tsela tsa go leta motse ke yena yowe a swanetsego godiswara.

23 Yo mongwe wa bona ge a ka tswa ka motseng a ya aga lesaka, ke gore go aga motse wa gagwe theko, le yena o swanetse go laola motse wa gagwe. Dilô kamoka tsa motse ditla bitsiwa ka leina la gagwe. Empa dilô tsela tse papagwe tsa motse aka seke a ditsea, ditla sala le mogolwane. Ge maago bona a sa phela melaô ka moka ya motse ba tla e fa ke yêna.

Bjalo Putsane ke yena mong wa motse, fêla o busa motse e seng go busa le mengwako, ka gobane ngwako o mongwe le o mongwe

ona le mong wa ôna, yêna ona le wa gagwe ngwakô ya basadi ba gagwe.

Mosadi yo mongwe le yo mongwe ona le sesego sa gagwe, bjalo ka tsona, mosadi yo mongwe le yo mongwe o laola sesego sa gagwe.

Dipuno mosadi yo mongwe le yo mongwe ona le tshemo ya ya gagwe. Mo masemong ba gasa Mabele, leina le la mabele ke ka-karetso ya mabêlê.

24

Mabêlê ana le maina a ona, maina a o kea, lotsa, lehea, lerôrô, lesalesale le mphôgô. Ke ona mabêlê a a gasiwago masemong.

Dipunô dilô ka moka tsa masemong dibuna ke mosadi, gamôgô le tshemong ya monna. A thoma ka gobuna tsh^{mo}/ya gagwe, a fetsa ka mprago o buna ya monna, le gorwala a e ya gae, gorwala a e ya gae, gorwala yêna mosadi.

25

Mosadi ke makgona tsohle, ke disegong go tshela yêna, gamôgô le a monna. Ke moka o feditse, o thoma goja a gagwe mabêlê, ôna o a laola ka mokgwa o a ka kgonago, fela a ka seke a fana ka ôna, ka ntle le monna wa gagwe. Ge yena ka nosi a nyaka go dira sewe a nyakago go dira se a nyakago ka pelo ya gagwe, bjalo ka bjalwa le mapoto, tsona o na dira ka ntle le monna, fêla lentsu lona ona motsa gore ke nyaka go dira bjalwa ke nyaka go rêra molato wa gore, ke moka monna are go tseba wena.

Ge motho a fihlile wa gabo leloko la mosadi, a tlilo kgopela a sitegela ke bana wa fihla ke moka a dumedisa ga mosadi, a motsa le gore ge o mpona ke le bjalo, kere ke tlilo kgopêla, ke sile bana ke diobipa.

26

Mosadi o tla tloga a bitse monna wa gagwe are ke bona motho so, ore o tlilo kgopela, bana ba gagwe ba sitega. Monna o tla botsa mosadi wa gagwe gore naa gona le selo ka sesegong, mosadi a fetole monna are fela tse éinyana digôna. Ke moka are mo dirêlê, a yo thusa bana bawe. Ge a yo modirêla ka leselo, o tla mohlalosetsa gore ke modirêla ka leselo, monna are go lukile ka mowe o boletsego.

Ge e wa leloko la gabo monna, a tlilo kgopela, monna o swanetse go ntsha a gagwe, a thuse mokgopedi ka ôna. Empa mokgopedi o swan tse go tsena ka mosadi, mosadi a tsee ditaba a

27

diise ga monna. Monna o tla butsis: mosadi gore e kaba go sane le selo, ka sesegong sa gago, ge go sana le selo, ke moka mosadi a ntsha a fa mokgpedi. Ge go sena le selo, monna o tla hotsa mosadi gore a yo ntsha ka sesegong sa monna ke moka a fe mokgpedi.

Mabêlê a monna, a laola ke yêna monna ka nosi. Ona a sumiswa kowa mabêlê ka moka a fedile a mosadi, ke gôna, monna a kgônago a bula sa gagwe sesego. O fêla a ntshetsa mosadi wa gagwe ka seroto goba le selo, a dira tsa goja. Mabêlê ana o ntsha ka nosi ka gobane o tshaba gore ge mosadi a ka ya a ntsha ka nosi a kaba a utswetsa le bagabo.

Ge monna a nyaka go dira bjälwa o botsa mosadi wa gagwe, gore ke nyaka go dira bjälwa, ka gorialo ebe kere o tirêle. Ke moka mosadi o tla motsa gore ge o nyaka go dira bjälwa bjo buntsi o swanetse gore o ntshê mabêlê ka dioto tse nedi le leselo. Monna o swanetse go dira mowe, mosadi wa gagwe a mutsitsego.

28

Ge monna ana le basadi ba babedi goba ba bararo goba go feta, o swanetse gore ge a yo bula sa gagwe sesego, a ba bitse ka moka, ke moka ba fihle ba kgobakane molomong wa ditaba ke moka a ntshê mabêlê ka kêlêwe a êlago ka yêna, a tshêle yo mongwe le yo mongwe ka golekana. Ge a ile a goma a fêla modiro ke ôna, go fihlêla a fêla.

Ge a ka bitse mosadi ka o tee, ka otee, awa go ka seke gwa loka, ka gobane, ba bangwe ba tla belaela gore yola mosadi ba mofa ka buntsi, ka gobane ke ma moratwe, le ge a ba dirêlaka go lekana, a ba kgolwe.

29

Ditaba tsa mohuta o diile tsa sita, monna waga Sekgobêla Mathetee, monna yo o be agile setiba se segolo, bjalo disego tsa basadi ba gagwe, dile ka ga sona ka moka. Bjalo setiba se ebe selaola ke yêna, gamôgô le mabêlê a ka disego tsa basadi ba gagwe.

O be ana le basadi ba bane, bjalo molao wa gagwe o be o fapane le melao ya banna ba bangwe. Ka gobane mabêlê a basadi gamôgô le a gagwe a be a laola ke yêna. Ka mokgwa o, ge mosadia nyaka mabêlê a go faga buswa, ke yêna yo we a goba a ntsha ka ka sesegong sa mosadi a lekantshe tsa buswa. Mosadi yo mongwe

le yo mongwe o dira bjalo bjalo.

30

Kgopolo ya monna o be a gopola gore basadi ba ka ntsha mabêlê ba fa bankana ba bôna. Ke gore kgopolo ewe ya gagwe, a se maaka, basadi ba dira taba ewe. Ke gore mosadi gelanaple motlabo, yaba monna wa gagwe wa dibôna aba a nyake motlabo wa mosadi wa gagwe. O no ntsha mabêlê a ya a fa monkana wa gagwe wa mosadi, ke maka a dira bjalwa a bitsa motlabo wa mosadi yola a mega bjalwa. A no bolêla gore motho yo o kile a thusa ka mosomo wa gore.

Mong wa mabêlê tsatsi lewe banwago ke moka o ya go kgofela bjalo o fêla a nwa ka mokwa o a ka kgonago, gamôgô le monna wa gagwe, kemoka ba laêla ba tloga. Bjalwa kamoka ga bona e be ba kgopêla sehlotlolo.

31

Mokgalabje yo waga Sekgobêla o ile a tswela pele le modiro o, fêla mafelong, basadi ba bangwe ba ile ba motlogêla, ka baka la dipelaêlo, ka gobane ge motho a tsere basadi ba bantsi a ka seke a ba nyaka ka moka. Le gona basadi ba ba bagwe e swanetse goba dibodu.

Dipelaêlo basadi ba ba tsebago gore bona ba ile ba tlatsa disege, ke moka ba no bona mabêlê a bona a phakisa go fêla. Bala ba go setlatse ba bona mabêlê a bona a nyella. Bjalo ba botsa monna wa bona gore re a pelaela, ka baka la gore sesego saka ebe setletse bjalo wa makatsa ke ore mabêlê aka a fedile. hiana. Monna are a ke go botse maaka arie o bona, mosadi a ya a hwetsana gore mabele a fedile.

32

A botsa ba boleloko la monna taba e ke moka ba ho leloko la bo monna, ba kgobakana, go kwa pelaelo ya mosadi. Mosadi yowe bare ke Ngwana Lewele le Ngwana Sebase ke bona basadi ba matla kudu. Basadi ba ba goba ba ratiwa ke Ngwana Mametsa le Ngwana Saai.

Basadi ba ba bedi ba ba ho mamoratwa ebe ele dibodu, empa mabêlê a bôna a ba saphakisi a fêla.

Ngwana Lewele are go bona ke na le pelaelo ka baka la gore ke be kena le mabele a mantsi, bjalo ke makatsa ke gore mabêlê aka a ela bjalo ka metsi, bawe disege tsa bona ebe go disatlala bona a bona a sa foba gona. Ge ke bolela le monna waka a tshedisi ga botse.

33

Sebala Makgolo are go mosadi, bjalo o butsisa monna o ra gore monna a ka go botsang ka gobane mosadi yo mongwe le yo mongwe o tseba tsa ka sesegong sa gagwe. Mosadi are awa gago bjalo, rena re no bona mabêlê ge re sa buna, a tsena ka polokelong ke moka a re sa bona, monna ke yêna yowe a ya go a re ntshetsa.

Banna ba tsea mahlô a bôna ba lebella monna, bare go monna o ke o re botse gore mosadi wa re resa, monna a dumela, bare le baka ke lefe ka gobane sesego sa mosadi se laola ke yena mosadi ka nosi. Monna a ba fetola ka gore basadi ba falatsa mabêlê ka gofana ka ôna.

34

Bjalo banna бага Sekgobêla bare, ona le maaka, wêna o tseba bjang e sebe wêna ele wêna mofetsi wa mabêlê a batho. Ga go direge mosadi yo mongwe le yo mongwe ona le sesego sa gagwe, le setiba sa gagwe. Yena ka nosi ke yena yowe a swanetsego go ntsha mabêlê, eseng wena monna wa inamela ka disegong tsa basadi. Monna a ukamêla ka sesegong sa gagwe. Ka gorialo mowe re bôna gore mosadi o na le thereso, o swanetse gofa mosadi tsa goja.

O bee o agêla mosadi yo mongwe le yo mongwe setiba sa gagwe. Ge o ka seke wa dira bjalo, o tsebe gore ge mosadi a ka goma a belaêla, o tsebe gore re tla tla fa mosadi tsela ya goya gagabo. Monna a ba fetola ka gore lapa le lengwe le lengwe lena le mola wa lona, o we le nna ke mola wa motse waka.

35

Banna ba motlogêla a le bjalo, fela ba botsa mosadi gore wena o seke wa tloga, monna wa gago o swanetse go gofa tsa goja, a hlôka go dira bjalo, gona o swanetse go botsa batswadi bagago, mosadi a kwa a ba dumela.

Ditaba ditla sala tsa thathafela monna, ka moswana mosadi a no tsoga a dutsi ka baka la go hlôka dithôrô, yaba ngwana wa lla o nyaka buswa. Ke moka monna a bitsa basadi ba gagwe ka moka o thôma go abêla basadi ba gagwe mabêlê a ka sesegong sa gagwe. O ile a ba tshella ka go lekana, a ba tshella ka seroto.

Ka morago ga beke tse pedi, mabêlê a fêla, ke moka mosadi a motsa gore mabêlê a fedile, monna a butsisa basadi ba bangwe gore naa le setse le feditse mabêlê ala ke le tshelago, bare e so a fêle, monna re go mosadi go bonagala gore o fana ka ona,

36 mosadi a no honolaa seke a mofetola. Ke moka monna a gona a

a dira bjalo ka pele, yaba ke moka sesego sa monna se a fêla.

Motshaba tlala o tshaba a inamile, yaba mosadi o limile mabêlê a gagwe, a fêla a dioritela bana ba gagwe ka kgothi ya lehô, a tisa kudu go apea morôgô. Lebaka la go loma la fihla ke moka bana ba mosadi ba phologa.

Lebaka la puno la fihla, mosadi a tlatsa sesego le diroto tse pedi, ke ngwana Lewele, ngwana Sabase a tlatsa sesego le seroto le leselo, ngwana Mametsa a tlatsa diroto tse nne, ngwana Saai a tlatsa diroto tse hlano.

37 Monna o agile setiba sa mosadi yo mongwe le yo mongwe. Ka ga ngwana Lewele le Ngwana Sabase phufutsa e sa pje, ka kowa gabo mamoratwe, ke tlala ke moka lerato la thoma go fêla a tswara basadi bala ba bo mamonyadiwe. Selemetsego go gora, basadi ba kwa bohloko kudu, ke moka ba napa ba tloga ba ekela le dikompo. Ke moka ditaba tsa fêla ditla mowe.

Mosikidi, ba we ba senago mabele, mabele a gagwe a senago makae, bjalo o swanetse go phakisa go fola a gagwe ke moka a fetsa. Ke moka a tsama a sekela. Mosikidi le yêna a ka sefoya ga motho yo a sa motsebege, o swanetse go ya ga motho yo elego wa leloko la gabo.

38 O fihla ka gae, ke moka a fihla a dumedisa, a bolêla gore ke tlilo sekela, ke moka mosadi a botsa monna, monna o tlare ge o bona gore gona le sele go lukile ke moka mosadi a boela a botsa mosikidi gore go lukile.

Mosikidi o swanetse gore go faga tsa goja ke moka a sware tsela ya goya masemong a tla hlwa a roba mabêlê le mong wa tshemo ba rwala ba tshela lesaleng. Ge ba feditse go rona, ba thoma go fola.

Gona le mabêlê a mangwe bare ke dihloke, ke mabêlê a salago mokong, ke a masese kudu. Mohlang ba fola, ka morago le go latsa dihloka, bjalo dihloka tsela o swanetse gofa mosikidi, bare ke buswa bja gagwe. O mofa ka leselo ke molaô tsatsi le lengwe le lengwe o swanetse go dira bjalo.

Mohlang ba feditse go fola, mong wa tshemo o swanetse go ntsha diroto tse pedi tse dikgolo a lefe mosikidi ka tsona.

39 Diroto tse pedi tse dikgolo ditlatsa lesaka.

Ge eba mosikidi o be a sekela kgole le naga ya gabo, motho yowe a sekelago gagwe o swanetse go dira bjälwa bja go boetsa mosikidi gagabo. Mong wa tshemo o ntsha mabêlêka seroto, bjalo gona le dihloka tse ba goba ba mofa bar ke buswa bja gagwe, le yena o ntsha ka leselo, o lekella mong wa tshemo ke moka ba dira bjälwa bja go moetsa.

Ge ele kgaufsi a ba diri ka baka la gore o sekela a boela gae, le dihloka tsewe ba mofago o rwala a e ya natso gae. Mosikidi o lifiwa ka lesaka, empa ka baka la dihloka tse ba felago ba mofa le tsona di dira lesaka, fela tsona a di badiwi ka bala la gore bare ke buswa bja gagwe.

40

Mathopja, kgale batho ebe ba sa thupiwi ebe ba thopa basadi fêla, banna bone e be ba bolaiwa. Ge baile ba thopa mosadi ba moisa mosate, o tlabana thusa kgosi ka mediro ya gagwe. Monna ya moratago a ka o rêbala naê, ge a nyaka gore a motsee a tlogê naê, o be a ntsha dikgono aisekane a fe kgosi.

Motho yo a kilego a thopiwa mo nageng e ya gesu wa mosadi ke ngwana Mpomô. Mosadi yo o ile a bigiwa mosate, fela yowe a goba a dula naê, ebe a sa tsibiwi. Bana bona o be a bêlêga, ngwana wa gagwe wa pele ke Magêkêtla, ana papagwe le gôna ana бага makgolo wa gagwe.

Motho yo mongwe wa monna ke Motseri yowe a gotopa ke Mamogagare Masumu, baile bare ba nyaka go bolaya Mamogagare a gana ba molesetsa, a ba a mofa mosadi yowe leina la gagwe ebe bare ke Malephaka ngwana Masumu. Leina la leloko la gabo ke бага Makêkêrêpê. Bala ba ngwana Mpomô ke бага Mabakane. Ba agile ba bile bana le dikêrê.

41

Makêkêrêpê modirê wa gagwe, yaba molitsi wa phalafala. Ge kgosi e nyaka gore batho ba kgobakane, o botsa yêna Motseri gore a letse phalafala.

Dikenywa ana ke maina a dikenywa tse dienywago mo nageng ya gesu: Ke Marula, Foie, Dihlatswa, Maago, Dinhlo, Dipola, Diphurêku, Dipaba, Mothokolo, Dihlakauma, Mabêlê Mabutswa Direthema, Mesetla, Dihlekwa, Ditlouma, Dipupudu, Miphaya, Dikumole Mabilê. Tsena ke dikenywa tse dilewago ka maoka ga tsona tse di ngodilwego ka mogedimu, le Dihlahlanya.

42

Marula a enya ke mohlare o mogolo o mosehla, wa diphêphê tse dinyana tse ditalana. Dikenywa tsa ône ge e sale matata, ke ke tse ditalana, bjalo ge a tlelo butswa eba a masehla, ge a budule ke a mahubedu. Leina la mohlare o o enywago dikenywa tse ke Marula.

Morula dikenywa tsa oneba loma ngwana o moswa ka tsona, ke gore Mohumagadi wa kgosi, o topa mar la o kgobakanya, ge a budule ke m ka wa hlaba, ke moka a dira mokgope. A golla mabêlê a maseawe elego lerôrô, ke moka a ôna a dira mela, a dira phephanyana ke moka bana ba ka mosate ba tsog la badinung ba mosate, ba yo bega badinung gore bana baja ngwaga o moswa.

43

Ka ôna Marula ba dira mokgope ka ôna le phepha. Mokgope ba nwa kantle le go tshela mabêlê, phepha ke yona ba tshelago mabêlê. Ke mohlare wa gorasa ga tee mongwageng, o rasa le b ka la lehlabula. Bahlagodisa ka ôna masemo.

Mokgope ke leina la bjalwa bja ona marula, ke gore ge o kare o fihla wa hwetsana ba enwa morula, bjalo wa kwa bare ke Mokgope ke gore a o tsefe, e dioba gokgopa, motopi. Ge o ka kwa bare ke morula, wa tsefa ge letloga mowe le tla rulana ka dihlogô.

Batopi o topa ke basadi, ba tsogela e sale gosasa, ge mahube a basadi a hubala ke moka ba thoma ba ya go topa. Mowe mosadi yo mongwe le yo mongwe a ka no topa ka mokgwa o a ratago. Mosegare mosadi yo mongwe le o swanetse go topa tshemong ya gagwe.

44

Ba topa ba a kgobakanya felô go tee, felo mowe ba a kgobakanyago gôna, bare ke dirobeng. Ba tomola bjane baala fase, ke moka a topa a etla a tshela gôna. Beke ka e tee, o a tshela felô go tee, ka beke ya bo bedi o thoma se robe se seswa.

Gohlaba mohlang ba yago go ahlaba, bahlaba ka bakax la gore ba bona ge a budule. Ba a hlaba ka mahlabô, Mahlabô ke marapô a ba le dinhla tsa diphaphati ke moka bahlaba ka ôna. Yo mongwe le yo mongwe o phathile pitsa e a hlabelago ka gare, ke gore ba thikisana. Dilô tsewe diwelago ka pitseng ke dithôrô, magapi ba minêla metsi a ona ka pitseng, ke moka ona ba a lahla.

45

Ge ba feditse go hlaba ke moka ba tsea dithoro tsa marula b. ditshela ka p tseng ka etee e kgolo, ke moka ba thoma gosoga, ka ntle le go tshela metsi, metsi a la a tsona bare ke kgeano, ba

tsholêla pitseng e ngwe. Bjalo ba thoma go tshela metsi, ba gona ba a soga, ba tsea kgano ela ba tshela kakowa kganong ya marula, ba gona ba tshela metsi ba soga gape, ba gona ba tsea kgabo ela ba tshela ka kowa kganong.

Ge ba tshela metsi a boraro bjalo ba soga makokong, owe ba tlogo ba enwa ka moswana. Nyotha ela ba goba ba tshela kowa kgano ya marula fêla, ke moka ba nyakêla pitsa ya go lekanêla ba tshela ka gare ga yôna, empa ba o pomogantsha yaba matekatekana, go âirela gore ge o kokomoga wa seke wa falla.

46

Ka moswana ge balle tsa goja, ke moka ba ya dirobeng, bjalo ba yo tsea pitsa e kgolo ba phahlaganya mokgope o la, ge ba fihla ba hwetsana ona le lebebela, ba okola ba lahla fase, ba kgona ba phamagantsha. Ke moka ba tsea sefeto ba khurunetsa ele gore ba thomile ba bira ka diphepho tsa dithotse, ke morago ba ngota lebebela le la la ona, ba bitiela, ke moka gofedile, ba dula fase ba nwa Makokong, ba kgona ba palakana ba ya masemong a bona go hlagola.

Ka moswana ka lebaka la ka moriti, ke moka mong wa morula o botsa ba leloko la gabo, gore ke na le makokong kere tlang le nthuse go hlagola. Ba la hlagola morato ka o tse, wa bobedi ke moka ke maneno ba tloga, ba yo bitolla mokgope banwa. Ke yôna tsela ya mojêla wa marula.

47

Dikgari ke dithoro tsa marula, le tsona ka mo gare ga tsona gonale dikôkô. Lebaka la mo ba sa nwa morula, ba dianega gore diome, ka morago ga mo ba feditse go buna ke moka ba diwala ba diisa gae. Ba yo ba ba dirula, ke modiro wa basadi wa marega. Ka tsona dikoko tsona ba ditshela morogong le makomong (sekuku).

Foie mono nageng ya gesu, e noba marasana, foie e ntsi e kaga Mokgotho. Basadi le Dikgarebo le Masogana ba e lata gona, ba rwale diroto le magapa.

Foie ke e tshehla ya go phahlagana le botalana mogotsweng wa yôna, ena le metlwa e mentsi e moseee, e metelele e mesweu, e mela megotsweng (mahltre). Mogotswa ya yona ke diphaphati tse dikgolo, mowe dikenywa tsa yona dienywago gona. Ke kenywa tse dikgolo tsa dithôrô tse dintsi. Ge uisa thoma go

48

go enywa ka maragong a tsona dine le maloba, ge maloba a ologa ke gore digodile, bjalo diagohla. Dikenywa tse tsa tsona dina le metla e mentsi mmeleng wa tsôna ka moka.

Go fula ba difula ka dilôbô, dilôbô ke metato, bjalo ba rêna phate e telele ba tsea motato ba o tatetsa nhleng ya phate, kemoka wa tsotsemala. Ba hlaba difoie ke maragwaneng a tsona, ba diôba diwela fase, ke moka ba topa ka nhla tsa menwananba dikgobakanya felô go tee.

49
Go fogohla go ele tse dintsi ke moka ba thôma go kga mahlare, ba thôma go difogohla ka gore ba o losa metlwa ela ya tsôna. Ke moka ba dimatla makgata a tsôna ba ija, fêla a dinyake gore wa dimatla makgata a tsôna ka moka, o tlosa letlalo la ka gedimo, letlalo la ka fase, o je nalo. Ka gobane wa hloka go dira bjalo e tla go farela. Ke gore e thiba mogwete lesepa la seke la tswa. O ka kokomosa ka mokgwa mang le mang le ka seke la tswa, ka gobane obe o matla makgata a yôna ka moka, kganthe letlalo la ka gare le thusa gore o seke ya go farêla, ka gobane le athella. Ka mabanyana ge leapea morôgô wa thepe le ija ka gore le ôna wa thêlla, o tlaya o thusana le letlalo lela la foie. Gona o tla bôna ge ore o tswela kantle wa bôna lesepa le phakisa le etswa. Ke ôna molaô wa go lewa ga foie.

50
Bare ge o fula yôna o thêya phefô ka gobane ge o ka ôna ka mowe phefô e ago ka gôna metlwa ya yôna ya go tsêna ka leihlong leihlô le a gôlôfala bjalo ka bona beng бага Mokhotho batho ba bangwe maihlôa a bôna ke dintsharara ke baka la yôna foie.

Mokgalabje yo mongwe bare ke Romane Mphôgô o kile a etêla ga Mokgotho ana le masogana a mabedi, bjalo ebe ele lebaka la mofoe e butswa, ka gobane e butswa lehlabula se feding la mokgope. Ba hwetsana foie bae fula ba eja, bjalo mokgalabje yo, obe atlosa makgata ka moka, a o kwa gore ge atlusitae makgata ya motsefela.

Batho bana ebe ba swere ke tlala, ba ija kudu mowe ba bago ba hora. Mosegare ge a dutsi a rota, go minêga metsi go sala dithôrôfêla. ba robala, ka moswana a kwa a swere ke goya kantle,

51

a ya a dula a kokomosa la gana gotswa, monna a thōma go gopola, are ngwana magana go botswa o wetse dikomeng are dikoma ke tsesu. A boela ka gae, a dula a kwa gore o swanetse go ya kantle, a noya a dula a tlofa a sa dira selō. Letsatsi a ba ladikela soma modirō o.

Ka moswana monna a tsogēla kantle, a seke a dira selō. Mokgalabje a bona gore ke tlabala ka gobala, are le ge batho ba ke sepetsego nabo, le ge ele ba banyana ga gona molato, ke tla ba botsa gore ba nthuse.

52

A ba bitsetsa le fokeng, a ba botsa taba e, are ga le mpōna ke le bjalo ke faretswe, kere ke a kantle a ke diri selō ke no kokomala ka baka thakgoga ke sa dira selō. Ka gorialo mowe ke ra gore nthuse, masogana bare re ka seke ra kgona, re a beufa, Mphōgō are go bona gotlelang le nthuse, ge arilo a ba o ngatolla le kgeswa wa ngwahlama. Bana ba tsea phate ba fata mokgalabje, mafelong ke ge a e nya.

Mokgēre ke mokgope wa foie, ba fula foie ya gobutswa ka maatla, ke moka ba pjtalela ka pitseng, ba o lesetsa ka moswana o tsoga o kobetse, ke moka ba hlotla dithōrō tsa yōna ka mohlotlō, ke moka ba o tshela ka pitseng ya go lekanēla.

53

Ka moswana ba tsoga ba enwa, Mokgēre a o bjalo ka mokgope wa marula, a ba nwele go tlatse mpa. Ka baka la gore ge oka nwa gore o tlatse mpa, oka seke wa loka, le gona o tla fo nya o dutsi goba o robetse. A ba ohlakantshe le mabēlē, ba no nwa metsi a ōna fēla, le metsi a noka a tsene.

Dihlatswa, dienywa ke mohlare o Mohlatswa ke mohlare o mogolwanyana, fēla motho wa namela ge a fula. Gona le thailo e ngwē e barego, thaili mafula a kokobane, goba thaili monna yo wa ka mo thabeng mafula a dutsi. Bara ona mohlatswa wa ka thabeng ka baka la gore ke o mokopana. O na le thito e tshehla, diphephe tsa ōna ke tse dintso, dienywa tsa ōna dienywa dithabing le thitong, tsena ga e sale matata ke tse ditala, ge dibudule ke tse dikhubedukhubedu, ge dibudule kudukudu, eba tse dipududu,

54

Phepha ba dira ka tsona dienywa tsa mohlatswa. Ba difula ka buntsi ke mo a ba fihla ba dikgotla ka lehudu, ba tshela metsi ka pitseng, le tsona ba ditshela ka ntshe, ka moswana ba tsoga ba dihlotlolla, ba ditshela pitseng ya go lekanēla.

803

Ke moka go letsat i le ya madikêlô ba riteletsa, bare motapa ola ba fodisa, ware kowa o fodile ba tshela metsi ala a dihlatswa.

Ka moswana ba tsoga ba enwa, empa phêpha ya dihlatswa a ba hlotle, go bjalo ka ya marula le yôna a ba hlotle. Phêpha ya dihlatswa e a kgomedisa, bare molato ke gobane dina le mañi.

Mabilô a enywa ke milô, ke mohlare o mosehla le diphêphê tsa ôna. Dikenywa tsa ôna ge dibudule ke tse dikhulwana, ona le dithapô tse pedi. Le ôna ba dira phepha ka ôna, ba no dira bjalo ka dihlatswa, fêla ôna ba thôna ba anêga a ôna.

Mohlang ba nyaka go dira phêpha ya ona ba enetsa a fetsa matsatsi a mahlano a kgôna a kôlôba, ba kgôna ba kgotla. Phêpha ya Mabilô e boe kudu, e feta ya marula.

Dinhlo dienywa ke monhlo, ke mohlare o o melago dinokeng, kudu leina la ôna bare ke Monhlometsi le dikenywa tsa ôna bare ke dinhlo metsi. Dikenywa tsa ona dina le metsi a mantisi, ke dikenywa tsa dinyana tse ditalana ge di budule ke tse dintso, dibile dina le dinamama tse dintsi.

Dinhlo dienywa ke monhlo o nyakilo swana le monhlo-metsi, empa ôna dinhlo tsa ôna a dina dinana, fela ke dinamanyana, ona le metsinyana.

Mogakga le ôna e sale ona monhlo fela ona a o mele dinokeng, o mela mehlakeng le meeding. Mogakga dikenywa tsa ôna bare ke digakga, ona le makôkôlô ke gore a ona dinana.

Maago ke dikenywa tsa mogo, bjalo mohuta ya maago ke mehuta e meraro ke Mogo, Mogometsi le Mogoboya.

Mogo o mela nageng le masemong, ka mohlare o mogolo kudu wa go thithana. Ona le maago a manyana, empa ona ke o mosehla, mohlare a ôna ke a matala. Ba nanela ba fula maago a ôna ba eja, bjalo ka mabanyana ba swanetse go apea morôgô, ba tshobe ka teng, ka gobane ba hlôka go dira bjalo, a lunisa ka teng. Maago a ôna ke a masehla.

Mogo-metsi ona o enywa dikenywa tsa ôna thitong, a mangwê maago le dio fata fase. Ona le maago a magolo a mahubedu. O mela dinokeng, a se o mogolo go lekana le mogo.

Mogoboya ôna o mela masemong le lefokeng, bjalo ke o

mosehla, ore ele o mosehla ona le bjōya mmele wa ōna, ga mōgō le dikenywa tsa ōna. Dikenywa tsa ōna difeta tsa mogo.

Dipola dienywa ke mola, ke mohlare o metelele kudu, batho a ba o tsihi go nani, e nore tsona ke nosi ge dibudule tsa rasa, ba dio topela fase. Ba dirwala ka diroto basadi ke moka ba fihla ba dihutsetsa ka metsi, ba kgapola. Ke dikenywa tse dikelego tsa thusa batho ka tlala ya Matshōna.

58

Diphuroku ke mohlatsana o monyana wa go nokokobana fase, dikenywa tsa onake tse ditalana ^{ge} /dibudule ke tse diso, ona le thōrō e kgolo. Ke dikenywa tse dinyakago kudu ke mebutla le magōkolodi.

Dipaba dienywa ke maba, ke mohlare o mogolo wa Mahlare (Diphēphē) tse dintse dikenywa tsa ona di diore ge dibudule tsa palēga. O enywa ka ditsophohla, bjalo ba namēla ba fula. Ke moka ba yo diena ka metsing, tsa re kowa dikolobile, ba ntsha ba mona. Ka tsatsi le lengwe ba dihutsetsa ka marotse, goba maraka.

Dipaba Musi dienywa ke Maba musī o mela molapong (matsing) Ona bar go mona ba boloka dithōrō tsa ōna, ke tsewe ba ditshobago ke moka gwa tlōla bahlologadi ka tsōna.

59

Mothokolo o enywa dikenywa tse barego ke dithokofo. Ke mohlare o e na bago Masabaila ona le meetlwa, dikenywa tsa ona ge dibudule ke tse diso.

Dihlakauma dienywa ke mohlakauma e noba mohlare wa le rite le legolo bjalo ya noba masasa. Ona le dikenywa tse dinyana kudu.

Mabēlē Mabutswa o nyakilo swane le mahlakauma, fēla o fapane ka dikenywa tsa tsōna, tsa mabēlē mabutswa dilekana le dithōrō tsa lotsa.

Direthema ke mohlare wa go swana le mothokolo fela morethema ona le dikenywa tse dikgolo, ona le meetlwa e metelele.

Ditlouma dienywa ke motlouma ke mohlare o mogolo kudu, theto ya ona lena le makgakgatlepa, bjalo mahlare a ona ke a matalana. Ke mohlare wa go enywa marega.

60

Dipupudu dienywa ke mopudu ke mohlare wa go mela melapong (Matsing) ke tse dikgolo dikenywa tsa ona, ke mohlare o

motelele. Dikenywa tsa ona ke tse disehla.

Diphaya dienywa ke Mphaya ke mohlare o mogolo, empa o thithana go feta mehlare ka moka, ke mohlare o mosehla. O na le dikenywa tsa dithabaraba bjalo ka thwakga, fêla ke tse disehla.

Dikumo dienywa ke mokumo o nyakilo swana le mphaya ka gothithana, empa ôna mothitong ya ôna o ratile ka kgagamêla. O na le dikenywa tse dinyana tsa dithabarabanyana.

Dihlahlanya dienywa ke mohlahlanya ke mohlare wa gomela matsing, o fitisa ke mopudu ka bogolo bja dikenywa.

61 Magapa a enywa ke mogapa mohlare o ona le dekenywa tse dikgolo go fitisa, dikenywa tsa mehlare ka moka. Dikenywa tsa ona a ba fule, dirasa ka nosi, ke gona o tlogo tseba gor le budule. Letlalo la legapa ke sekgêrô, ge motho a nyaka goja, o dio pyaya ka lefsika a kgona a eja tsa ka gare. Mohlare o ona le meetlwanyana e menyana, le gona ke mohlare o mosehla.

Mokgalo o enywa dikgalo, ke mohlare wa meetlwa e nkego ke ya le ngwapa nkwe, ona le dikenywa tse dikhubetswana, tsôna e noba tsa go fokatsa molomo a dina selo.

62 Mohlaba-madi ke dikenywa tse dinyane bare ke dihlabamadi ke gore ge o ka sepjatlanya o bona metsi a sôna ele madi, ke mohlare o o tatago bjalo ka mogwadigwadi, le dikenywa tsa ôna di lekana le tsa mogwadigwadi, fêla tsa mogwadigwadi a dina madi. E mela mararaneng.

Makata a enywa ke mokata, mohlare ona go bonagala e ka o feta Mphaya ka sephupha. Ka gobane ditabi tsa mokata diatelefa tsa tsea naga e kgolo le moriti wa ona wa tonya, bjalo ka moriti wa Maba. Dikenywa tsa ona ke marakana, ge motho a kare a ija a ja a metsa disotlo ke gore ka makata a mane o ka hora.

63 Matlêpê a enywa ke motlêpê, ke mohlasana o monyana, empa ona le dikenywa tse dikgolo tsa go lekana le dikenywa tsa mokata, fela tsa motlêpê ke tse disehla. Ge letlêpê la mathômô ba ka bôna le budule, ke moka bahlankana ba fula a we ba bônago, a fetogile, ba yo bitlêga ba bitlêga ka fase ga dirite goba ka pitseng ya moroko, ka morago ga matsatsi a se makae o tla hwetsana ka moka ga ôna a budule.

Magwagwa ke ngwanabo magapa fela mohlare o o a enywago bare ke mogwaga, wa magapa ke mogapa. Magapa ke a maso, magwagwa ke a masehla. Magwagwa ge a satlwaela o ka seke wa ja, ka baka la gore a nkgga, kudu ke mojô wa barôka.

Bona ba ba badira bokoma ka ona, bare go a topela, ba a pjatla ba ntsha dithôrô tsa ona, ba disetla ka lehudu, ke moka ba phahlaganya le buupi bja lotsa ba setla nabjo, tsa mômôgana. Le bjona bokoma bja magwagwa goja bôna bawe batlwaetsego, ka baka la gore bo a a nkgga.

64a

Dikenywa tsena ka moka batho ba bahlôkômêlago go rwala ba tlisa magae, ke basadi, banna a se ba bantsi bawe ba ka rwalago bana gae, baja ba hora ke moka ba tloga. Mosadi a hlakana le se sengwe sa tsona wa ja a ba a rwalla bana gae.

Diruiwa dina le malapa a tsôna, seruiwa se sengwe le se sengwe sena le mong wa sôna. Ge diile go tlala lesaka, empa mong wa lesaka a ka modilaola ka mokgwa a ka kgenago mabapi le modiro wa gagwe. Bjalo go lema le go gôga diphate, gamôgô le mafsi a tsôna.

64b

Mafsi a go gama badisi, bjalo ge nke mafsi ele a mantsi, ba tshela yaba thatha ge a betse mong wa lesaka o bitsa badisi ba gagwe a ba tshella ditswaneng tsa bôna. Thatha e e salago mong wa lesaka ge a rata a ka no tshella basadi ba motse. Ge a bona gore ena le modiro tshemong ya gagwe a ka foya a hlagodisa tshemo ya gagwe ka ona. Fela mowe go ka bago le phapano ke ge a ka ya a hlagodisa tshemo ya mosadi wagagwe.

Dikgomo dibagana ke mokgwa o, motse o hwetsana o na le basadi, ka mo motseng wa ba le bongwaneno le bo morwarago. Ka gorialo mowe mosadi yo mongwe le yo mongwe ona le bana ba banenyana, bawe ba tlogo nyadiwa, dikgomo tsewe ke tsa mong wa ngwana.

Ke tlahlalosa ka dikgomo tsa motse waga Mabakane. Mong wa motse o we le Mabjale, empa kgosi ya ntshe ke Teka. bjalo Teka e be e sale monyana, ka gorialo mowe lesaka ebe le laola ke Mabjale.

65

Teka mmagwe ke lakulu ngwana Thobetsane, bana ba gagwe ba banenyana ke Nkalane a tsea ke бага Masete, dikgomo tsa

gotswa yêna tsa tsea Mapule ngwana Thobetsane ke mosadi wa Teka. Ngwana wa Mpomô a tsea ke baga Mohlabe, dikgomo tsa gotswa yena diile tsa êma ka sakeng.

Matlama a tsea ke baga Sabase dikgomo tsa gotswa yêna tsa ema ka sakeng bjalo ona le dikgomo tsa baredi ba babedi.

Mabjale ge a lebeletse Teka ore ngwana wa mogolo. Mosadi wa Mabjale ke Mahôdu ngwana Popêla. Bana ba gagwe ba basetsana ke Nkwane a tsea ke baga Mongale, dikgomo tsa go tswa yêna tsa êma ka sakeng. Maphurane a tsea ke baga Mahlakwana dikgomo tsa go tswa yêna tsa êma ka sakeng. Mokhatso a tsea ke baga Mohlabe, dikgomo tsa gotswa yêna tsa ema ka sakeng.

66

Mpja ke ngwana Saai a ba le ngwana ka o tee wa mosetsana, Mabakane a tsea ke baga Sekgoka dikgomo tsa gotswa yêna tsa êma sakeng. Morwa Mpja ke Pholobê.

Mahlakwana le yêna o dutsi le baga malome wa gagwe lesaka ke laga malome wa gagwe. Le yêna Mpomô Mahlakwana ona le baratho ba gagwe ba bahlankana bana le basadi, ba na le dikgomo ka sakeng.

Mabjale o laola dikgomo tsa baredi ba gagwe, ka mokgwa o, a ka kgonago, fela o swanetse go bolela le mosadi wa gagwe ge a nyaka go hlaba kgomo. E tlare kowa ba kwane a kgona a botsa bana ba ba ngwadilwego ka godimu. Bona baka no fetola fêla gore molato keng, a ba hlalosetsa gorra ke hlaba kgomo ka le baka la gore, le bona ba ka seke ba moganetsa. Le bona go bjalo.

67

Mafsi a dikgomo molaudi wa lesaka a ka seke a laola ka mokgwa o a kgonago, mafsi a tsona ba swanetse go tshelana. Go seng bjalo/mongwe le yo mongwe o tla gama mafsi a kgomo ya bo.

Go lema ge dipholo dilema ba swanetse go hlôkômêla ge diile tsa thoma go lema tshemo ya Mabjale, ka morago ya Teka, ka morago ya Pholobê ka morago tshemo ya Mpomô, ka morago ya Mothakhathi, ka morago ya Nkomane ya mafelo yaba ya Mogaga, go lukile ga gona taba.

Ngwaga ba tlilo lema gape bjalo dikgomo diswanetse go thômaka tshemo ya Mogaga gofihlêla wa mafelô goba Mabjale ka gobane ngwagôla diile tsa thôma ka yêna. Ka ngwaga o o

68

latelago, diswanetse go thoma ka yo mongwe, bjalo bjalo go fihlela ba gahlana ka moka. Mowe go lemeng pelañlō e ka seke ya ba gōna.

Dikgomo tsena tsa baredi ba bona, dilaola ke monna le mosadi, ele gore yo moredi ge a ena le kgaitsemi, batswadi ba bona ba ka seke ba ditshinya, ka baka la gore mohlang e ba monna ba swanetse go motseisa mosadi ka tsona. Ha gorialo e tlaba ba phethile molañ wa sesotho, moredi wa bona le yēna o tla thaba are ke na le mogadibō.

Ge baka difa ka molomo, ba seke batsea mosadi ka tsona, mohlang mohlankana a gola, ke moka o kwana le kgaitsemi ya gagwe, gorr batho ba ke dimpja, ba feditse dikgomo tsa gotswa nna ka molomo, ke moka we a o ka seke wa tsea Mosadi ka baka batswadi bagago. Mosogana o tla hlwa a elwa le papagwe le mmagwe, a ba botsa gore dikgomo tsa kgaitsemi yaka le belle kae.

Ge kgaitsemi ya gagwe ge a etla go bona bagabo, ba thōma go motsa tabae, le yēna o tla ba botsa taba e, a ya loka ka baka la gore bonang, nna bjalo ke nna wa mang, ka gobane lapa a ke nalo. Bjalo bana baka le bona ba ka seke ba ba letsela ya go tsena ka baka la bohuhudi bja lena. Ke moka le yēna o thōma golla, a ba a tloga alla a boela bogadi.

Le ge ditaba diile tsa sepela ka mokgwa owe, ditaba a bake ba disa kgorong, bona batswadi ba mosogana ba swanetse go leka ka maatla, go kōlōta dikgomo ba tseise morwa wa bonai mosadi. Ge gona ntwā e tlogo fēla, le yēna moredi wa bona o tla thaba ka gobane ge etswa bogadi a rwele seroto mogadibo wa gagwe o tla mohlakanetsa, a moisa ka lapeng la gagwe.

Taba ya mohuta o ekile ya dira ke Dimpampa Magomane, mosadi wa gagwe ke Mokhadi ngwana Bjane a bēlēga ngwana wa mohlankana Mathōmō, yowe leina la gagwe elego Mogale, dikgaitsemi Seebu a tsea ke бага Mokgotho, dikgomo tsa go tswa yēna ba difetsa ka legano. Metsatsi a tsea ke ba Makhutswi dikgomo tsa go tswa yēna ba di fetsa ka legano. Baratho ba Mogale ba langwe ke bahlankale ngwanenyana, yowe a sesugo a tseiwa.

Mogale o gotse, kemonna o nyaka basadi, dikgomo ka lapeng a digona, empa motho yo kgaitsemi tsa gagwe tse pedi di tseilwe

69

70

803

71

Mogale o tla bolaya ke go sala a o kwa ditaba tsa dikgaitsemi tsa gagwe le mesepele ya go tsama a o kwa boloi bja magadi a dikgaitsemi, tsa gagwe, dikgomo tsa bona a sa tsea mosadi ka tsona.

Bjalo Mogale are go batswadi ba gwera baka ka moka ba tsere basadi, le nna ke nyaka mosadi. Bare go yena wa kwala, bjalo dikgomo a dio, are dikgomo tsa dikgaitsemi tsaka diile kae, bare dihwile ka bolwetsi bja tshakwane.

Mosogana a homola, a hwetsana mosadi wa monna yo mongwe, a bolola nae, ba kwana mabapi le bogwera. Monna wa gagwe a se gona mo gae, a ile makgoweng. Ka bogwera bjowe bja gagwe gwa nyarola selo, mosadi a kgola mpa, a botsa mosogana are wa tseba gore kgwedi e a ka e bona, mosogana are go lukile.

72

Mohlang monna wa gagwe a boya makgoweng, a hwetsana gore mosadi wa gagwe ona le mpa. Ge a butsisa mosadi gore lerumu le tswa kae, mosadi are lurumo le tswa ga Magomane ga mang motho, are ga morwa Dimpampa Mogale, a mohomolola.

Ka tsatsi le lengwe a bitsa ba gabo, a ba botsa tabo e, are ke be keile makgoweng, mosadi waka leyena obe a ile makgoweng ka gobane keile ge ke lahla lepokisi, le yena a tswa a rwele

la gagwe. Ka gorialo mowe kere le ke le mutsise gore makgowa a we a goba a soma ona ke bafe. Banna ba butsisa mosadi, mosadi a seke a ba raba selo, a tloga a ya a dula ka lapeng la gagwe. Monna wa gagwe are komotia, ba moganetsa, ke moka

73

ba bitsa mokgekolo bare sepela o butsisa mosadi gore monna wa gagwe are mpa ke a mang. Mokgekolo a ya a hwetsana mosadi a dutsi are, ke rumile ke monna wa gago ore naa mpa ke ya mang. Mosadi are nna ke mutsitse, yena a le botse sewe ka go mtsa.

Mokgekolo a goma a hwetsana banna are go bona, mosadi ore ke butsitse monna waka, yena a lehlalositse. Bjalo banna bare go monna, ore o nyaka go tia mosadi ele gore mosadi o go butsitse.

74

Monna are a wa dikgosi ke thereso mosadi o mputsitse, lehono ebe kere a bolele pele ga mahlle a lena. Keile ge ke mutsisa are ke imisitse ke Mogale morwa Dimpampa Magomane. Ditaba dia kwala romela motho ga monna waga Magomane. Mong wa mosadi ke waga Nkwane leina la monna ke Magatswane.

802

Ke moka бага Nkwane ba rona Mohlōlo Masilu go butsisa gore бага Nkwane ba kwa mosadi wa bona ore lerumu le le mohlabilego ke lerumu laga Magomane. Ke moka a tloga a ya a fihla a bolēla mantsu awe бага Nkwane ba boletsego.

Magomane a bitsa morwae, are go yēna, ke kwa mokgalabje yo waga Masilu ore o rumile ke бага Nkwane bare mosadi ore ke imisitse ke wēna, a ke nnete, mosogana are ke nnete. Mokgalabje yola wa sebaka a laēla a tloga. A fihla a botsa ba ga Nkwane gore mosogana wa dumēla.

75

Magomane a sala a roma sa gagwe sebaka, a moroma ka pudi, sebaka sa fihla motseng waga Nkwane sa bolēla go rapēla ga Magomane, bjalo mong mosadi are, arie o ba botse ba lefe mosadi waka ka kgomo le pudi tse pedi. Sebaka sa Magomane sa fihla sa botsa Magomane mantsu a go tswa ga Nkwane.

Dimpampa a botsa morwa wa gagwe are wa dikwa, ba nyaka kgomo le pudi, morwa wa gagwe a seke a mofetola selo, a no homola, ka morago a thakgoga a tloga. Mokgalabje a sala a fetola sebaka a e nosi, are sepela o botsa бага Nkwane ke ba kwile ke sa tsana ke tia dikota.

76

Sebaka sa boēla Nkwane go ba botsa mantsu a go tswa ga Magomane gore ore molato ke o kwile, marumu fase ke satsama ke pjaaja methate, ba ga Nkwane bare re dikwile fēla o motse a phakise, a boela a boella Magomane mantsu a ga Nkwane.

A tsama a tia dikwata, mosogana a sena taba, mokgalabje yowe waga Magomane a ba a bona kgomo ya pholo, pudi ya bobedi yōna obe a e nayo, a bitsa mokgalabje yola waga Saai a mosupa kgomo le pudi, ke moka a ditsea a diisa ga Nkwane, бага Nkwane bare sepela o botse Magomane molato o fedile, fēla o motse a botse morwa wa gagwe a gomēle mosadi wa rena. A goma a ya a botsa Magomane mantsu a ga Nkwane, bjalo mokgalabje are go kwa wena ngwana, ngwana a sega.

77

Mokgalabje yola waga Magomane are wa dibōna Saai ge ke botsa ngwana ditaba a sega. Saai are o thabetse ge molato o fedile. Ke moka molato wa ba o fedile.

Mosogana a goma a imisa moredi wa Saai Marufane ke mosadi waga Lewele, banyetse ba feditse go setse fēla gore ba motsee.

Batswadi ba mosetsana ba butsisisa ngwana wa bona gore a molato o mokaka o o file ke mang, mosetsana a seke a botsa batswadi.

78

Erile mohlang wa lesoko la gagwe bare go mosetsana, ona le motatale, otlala mpa wa hwa le mpa ya gago ka baka la gore re re botse mong wa lerumu a o nyake gore botsa. Ka ge a o kwa bohloko a thoma go ba botsa gore ke imisitse ke Mogale Magomane. Mokgalabje yola wa ga Saai a thoma go gopola kowa ngwana a, sega ge papagwe a motsa ditaba tsa molato waga Nkwane. Ke moka Saai a romela motho ga Magomane gore ke kwa ngwana waka ore ke imisitse ke ngwana wa lena. Magomane a bitsa morwae, are motho yo ore o rumile ke baga Saai, bare moredi wa bona ore o imisitse ke wena, a ke thereso, mosogana are ke thereso.

Magomane a se sa kgona le go bolêla a napa a homola, sebaka sa theletsa gore mohlomong Magomane o tlabala le polêla, a no bôna polelo e se gona, a ba a thakgoga a tloga. A fihla a botsa Saai gore ngwana wa gago o na le nnete, mosogana wa dumêla.

79

Ke moka Saai a roma maditsele waga Lewele gore sepela o botsa baga Lewele ke ile ke a disa ke paletsewe, mosadi wa bona o tshubile ke mollô. Baga Lewele bare go kwa mantsu a moruminiwa bare go lukile re sa botsana e tlare ka la boraro ra fihla, ke gore ba bala letsatsi le a ba butsitsego ka lona. Sebaka sa fihla sa bolêla mantsu a ga Lewele. Saai a roma motho yola wa goba a ile ga Magomane ar sepela o botsa Magomane gore ka letsatsi le boraro beng ba mosadi ba fihla.

80

Sebaka sa ya sa fihla ga Magomane sa bolela mantsu a tswago go Saai Magomane are go morwae, ditaba ke tsewe, bare mong wa mosadi o atla, mosogana are dikwa ke wena papa, mokgalabje are nna ga gona se ke sekwago ka baka la gore nna a ka robala mosadi wamotho. Ke moka sebaka sa thakgoga sa tloga.

Letsatsi la fihla lewe baga Lewele ba tlogo ka lona. Ge ba fihlile bare go sebaka, dumedisa baga Makgolo, a a a dumedisa, maduma a kwala. Bjalo sepela o botse baga Makgolo gore re tlile ka ditaba tsela ba gore botsa.

Saai are ba kwala, a ntsha kgomo a ba supa mong wa lerumu.

Oorspronklike bl 27.
(b) nie opgespoor
nie.

19 9.10.86

K34/82

27

Ke moka motswadi wa molato o tswile molatong, molato o
rêra ke beng ba mosadi.

Baga Lewele ba roma sebaka sa bona ga Magomane, gore sepela
o botsa Magomane gore oreng ka mosadi wa rena. Sebaka sa
kitima sa fihla ga Magomane sa fihla sa bolêla ditaba tsewe a
rumilego ke baga Lewele.

31 Magomane are go mmago lesogana gamôgô le lesogana, le a
dikwa baga Lewele bare a re nyake ge letsatsi le dikêla le reng
ka mosadi wa bona.

Mmago lesagana are nna nke seke ka tseba selo ke nna
mosadi, di ka bona ke lena. Mosogana are nna ke nna ngwana ke
diô kgona go dira molato, le gona ebe kere re a raloka.
Dimpampa are go sebaka wakwa nna nka seke ka fetola selô
mo godimu ga taba e, ka baka la gore ngwana a kwe sewe nna ke
motsago, ore a senna papagwe ka gorialo mowe yêna ka nosi a
dibônê. Ge papago mosogana a homola morwa wa gagwe a thakgoga
a tloga a ya ga bagwêra ba gagwe. Sebaka le sona sa tloga
go sena karabo, sa fihla sa ba botsa gore nna a ka hwetsana
karabo.

82 Baga Lewele bare aga sepela o botse Magomane ge a sa bone
gore taba e ke molato, a seke a makala ge ba mitsa pele. Se-
baka sa boêla sa botsa Magomane Magomanenare ge mpja e tsama e
utswa dilô tsa batho go ka one gore begg ba dilô ba bone gore
baka dirang ka mpja, ewe. Sebaka sa goma sa ya sa botsa baga
Lewele mantsu a tswago ga Magomane.

Baga Lewele ba tsea ditaba ba difosa ka kgorong, bjalo
kgôrô yare le tlatla ka tsatsi la gore re sa tla bitsa
Magomane le tla gahlana nae ka lona letsatsi lewe. Ba roma
motho a ya ga Magomane gore ka tsatsi la gore wa nyakega kgorong
motho yowe a fihla ga Magomane a motsa mantsu a a tswago
mosate.

83 Magomane a tsama a botsa ba gabo, bjalo ba gabo bare, a
ditaba ge ditloba tsa ya ka kgorong molato keng. A thoma go
hlalosa ka mokgwa o we a ilelgo a fetola sebaka sa ga Lewele,
bare go yena bjalo lehono o re botsang, kganthe nkabe o re
butsitse pele. Moogalabje a hloka karabo, bjalo bare go yena
ge la ebe ebe a se wena yo mogolo rena ebe re ka seke raya,

o be o tla noya le yêna morwa wa gago. Go lukile re tlaya fêla re isa ditsebe eseng gore ro bolela taba, taba ya mohuta o, e botse ge o boledisana le beng ba mosadi ka gae, le gôna polelo ya ntshe ke go rapêla.

84 Letsatsi la fihla la gore baê ka kgorong, awa ba ya ba kopana le бага Lewele taba ena ke e ntshwa ka gobane taba e tsibjago ke ge mosogana a gana are nna a ke motsebe mosadi yowe, e sita le ga gole bjalo batswadi ba swanetse go fo rapêla molato. E e makatsa ka gore mosogana a gane. Go ile gwa ba le batho ba bantsi go tllilo kwa gore molato keng ba etla kgorong.

Lekgotla la dula ga botse, bahludiwa ba dula ka tlase, bjalo kgosi ya botsa mokgomana gore ba butsise gore ba hlakane ka moka, ba dumêla, ya goma yare tsentsha ditaba banna ba dikwe. A botsa banna gore re lekopa ditsebe le melomo ya go lamolantha batho ba. Are go Lewele batho bala seba, b alo Magomane a o bitsi ke rena o bitsa ke Lewele o tla go botsa sewe a go bitsetsago, ge a rialo a dula fase.

85 Lewele a êma are thobêla ba bina tlou, ke nnete Magomane o bitsa ke nna, ka baka la gore Magomane ke pôô o imisitse mosadi wa ngwanaka bjalo ge ke bolêla le Magomane a kwe. Ke mo rometse sebaka a mphetola selô, ele gore mokgosi wa gore mosadi waka o imile ke hlabetse ke бага Makgolo. Ka re go fihla бага Makgolo ba ntsha kgomo ya go alola magogô. Ke ge ba ntshupa Magomane, ke ge ke bona bothata bja Magomane keetla mo, thobêla.

Motsentshi wa ditaba gore dibolêlwê are wa dikwa Magomane.

86 Magomane a ema are thobela ba bina tlou. Ga gona polêlô e ke tla go e bolêla, ditaba tsena di boletsego ke Lewele dia kwala e bile ke thereso. Ke na le molato, empa a ke bone molato ka gobane molato o dirile ke morwa waka. Taba e e dirago gore ka seke ka rapêla Lewele ke tenne ke mekgwa ya morwa waka. Maloba ke satso ntsha kgomo le pudi tse pedi ke lefela бага Nkwane a imisitse mosadi wa bona. Bjalo lehono yêna ore ke yêna pôô ya go tsama e gwela basadi ba batho, yêna a dibone ge ele nna a ke o tsone, thobêla.

Bare go morwa wa gagwe Mogale bolêla.

Mogale a ema are thobêla lekgotla, ke êma pele ga lena

87 go sena sewe nka se bolêlago, fêla ge ele molato ke a o tseba bjalo ke ile ka botsa papa taba e, papa a gana bjalo ka ge le lehono le mokwa. Ke be ke se mokêkêma, ke ke kemisa ke batswadi baaka ka gabane ebe ke na le dikgaitsemi tse pedi, ka moka ga bona ba bikilwe, papa le nna ba dulêla dikgomo ba difetsa ka legano. Ke ile ka botsa batswadi baaka kare ka nyaka mosadi bagwera baka ka moka bana le basadi. Ka nobôna ba sa nhlokomele, ka gorialo le kgeswa la mphenya go fihlêla ke dira melato e.

88 Phasuku Mohlabe a ena are morena ba bina tlou, ditaba tse a se tsa go sekiwa ka gabone бага Magomane ba dumêla molato, empa motho yo wa go metsa Lewele motatale ke yena papago lesogana. A butsisisa papago lesogana are, lehono ka ge ngwana wa gago a sakwe a tsama a rutla metse ya batho, ore re reng rena, are a ke tsebe, are ke mang yowe a swanetsego go tseba, are kgoro ke yona e swanetsego go ts ba ka gobane nna o ntshitle. Re akwa fela a gositle le rena o tla re sita, bjalo re nyaka gore wena ore re reng ka yêna, re kgone go dira ka lentsu la gago, are sewe le se bonago le ka dira nna a kena pelaêlo.

Phasuku a tswela pele are pele re sesu ra gafêla ditaba ba leloko la geno, le gona ke a bona gore ditaba tse ba geno a ba ditsebe, fela go lukile re tla kgopela kgori gore a reê lerumu, wena ka nosi o bolaê ngwana wa gago ka gobane wa go sitela, a re dire bjalo, monna a seke a fetola potsiso. Phasuku a dula fase are sediwe lekgotla kudu ebe re nyaka go kwa ba leloko la gabo gore bareng ka taba e.

89 Mogolo wa Dimpampa Natala a ema are morena lekgotla, motho yo ke moratho waka, fêla o dula ga wa gagwe moto lenna ke dula ga waka. Ditaba tse re nodikwa ka bo pudi ya ditsela, yêna ka nosi a re botse ka gona maloba a re botsago ka go kwa gore ditaba di ka kgorong. Lehono re tlilo mo ka go theletsa nna ka tsatsi le lengwe ge a dutsi a eja dikgomo ka mphaka keile ka motsa gore ona le ngwana wa mohlankana, are gon a se hwa selle serêle, ke no ntsha lebitla laka, ka motlogêla a le bjalo.

Lehono ke a moeboletsa, nna kere sa go hwetsana o sê sako ale na botlogêlo Ma_omane ona le molato, nkabe wena ke nosi o sware

ngwana wa gago o fagole, ge a gosita o mpitse nkabe ke go swarisitse, o tswenya lekgotla ka go bolêla, thakgoga re e thopeng.

90

Ke moka ba thakgoga ba ya thopeng, ba bitsa monna o sele ba motsa gore sepela o botsa lekgotla gore Magomane o epôna molato. A ya a botsa lekgotla lekgotla la beg na ditaba ka lenaneš la bôna go fihlela diea ga kgosi, kgosi yare sepelang le motse a ntshe dikgomo tse nne le dipudi tse pedi.

Ba botsa sebaka sa ya sa botsa Magomane are ke dikwile ke sa yo tsama ke tiamethate, a boela a ya a bolêla taba e, ba mo fetola gore go lukile ka tsatsi la gore dianyakega, a bula difate a tloga.

91

Dimpampa ge a fihlile gae, a thoma go ya ga Mogolwane go kolota dikgomo tsa go lefa molato. Mogolo wa gagwe are wa bona ngwana wa nna ore segisa batho, lehono ekabe ge o kôlôta dikgomo wa ba o kolotela morwa wa gago go motseisa mosadi, lehono tso lewa fela go sena le modiro o we ka morago retlago bôna.

Mogolo wa gagwe a tloga a ya ka lapeng go bolêla le mosadi wa gagwe, mosadi are go monna nna a ke na taba ditaba ditseba ke wêna. A hlalose tsa mosadi gore o tsebe gore molato wa gagwe ke kgomo tse nne, ka gorialo re swanetse go mokôlôta kgomo tse nne, mosadi are go lukile. Ke moka Natala a bitsa monna yo agisanego naš, waga Sebase, a mosupa mantsu a Dimpampa. Ka gorialo kera gore o tle o bone ge ke supa moratho waka dikgomo tsa go lefa molato, a mosupa ke moka gwa fêla.

92

Dimpampa a gapa dikgomo pele ga letsatsi lela a disa mosate ba mosate ba diamogêla, ke moka molato wa fêla.

Ba mosate ba roma motho ga Lewele gore o tle a bône dilô tsa gagwe, a fihla ba mosupa Lewele a ntsha kgomo le pudi ke tsa go tswalla kgôrô a gapa tsa gagwe a tloga.

Ge motho ana le ngwana wa mohlankana ana le kgaitsemi ya gagwe a swanêla goja dikgomo tsa moredi wa gagwe di swanetse go šmêla ngwana wa gagwe, gore a tle a tsee mosadi ka tsôna. Mohlomong ge o bona gore ngwana e sale yo monyana, wêna papagwe o ka tsee dikgomo wa tsee mosadi wa gago ka tsôna.

93

Ge morwa wa gago a godile o tla kgona go tsama o kwatamisa letšlō, le ge a sesu a ba le ngwana, yowe a gofago dikgomo, mosadi o tla bēlēga mosetsana a tla a motsea, ge a ilea se bēlēgē goba a belega bahlankana gago molato.

Seema sa bagologolo sere boya kgomo ke boboya kgomo, dikgomo tsela diile go tsea motho, yena mosadi yola a tla tla a belega mosadi a motsea.

Seema se sa go ka sa bolela ke Dimpampa mohlang wa molato waga Lewele se sele, sewe a gore, sehwa sellē serōle ga sōna ke go sia ka nēgo. Ke gore se bolēla selō se se lebanego phatla ya gago, bjalo ka dikgomo tse o ile wa reka ka tshelete ya le bēreko.

94

Dikgomo tsa le bereko dikgomo tsena dilaola ke mong wa tsona, empa mosadi wa gagwe o swanetse go motsa ba kwane, ge a ka fo dira ka tsona ka mokgwa o a ratago, baka seke ba go disana, ka gobane mosadi o tlare monna wa nyatsa, ka gorialo a kena monna. Mafelo wa monna a ka tsesa go hwa, kwano ke e botse dilong ka moka.

Dikgomo tsa mosadi ke dikgomo tse mosadi are go ge a bikiwa batswadi ba gagwe ba mofa kgomo, bjalo yare go fihla ya tswala yaba ya dira dikgomo. Dikgomo tsena di laola ke yena mosadi, empa a ka seke a dira ka tsona kamokgwa o a ratago ka tle le monna wa gagwe.

95

Ge a nyaka go bolaya kgomo e ngwē ya tsōna o swanetse go go botsa monna gore ke nyaka nama, ke be kere re ka bolaya namane e ngwē, ke moka monna a dumšla. Le ge wa gabo a tlile ka kadimō goba go kōlōta a ka seke a mofa pele ga gore a kwane lemonna wa gagwe.

Thoto ya mohlōlōgadi, ke tla bolela ka ditaba tsa bahlōlōgadi bja mosadi yo Manyapa ngwana Mokgahla monna wa gagwe ebe ele Makadikwa Raganya. O be ana le bana ba Khasa a tsea ke бага Rakgwale dikgomo tsa go tswa yēna tsa ēma ka lesaka. Tshehla a tsea ke/ḡa Makōkōrōpō dikgomo tsa go tswa yēna tsa ēma ka lesaka. Le mohlankana ka o tee, leina la gagwe ke Lgohu.

96 Makadikwa o be a no fela a bolaya tse dingwe tsa sala, le tsona tsa tswala tsa goma tsa tlatsa lesaka. Mowe motseng waga Raganya lesaka la dikgomo ebe ele la Makadikwa dikgomo tsa motse owe ebe di dula ka lesakeng la gagwe. Makadikwa ahwa bjalo ke moka ka morago ga mengwaga ba tloga baya go aga mogongwe, mosadi wa Makadikwa a tloga lesaka la dikgomo a dula theko, gamogō le dikgomo tsa motse ka moka.

Mosadi a dula a lebella ba bogadi bja gagwe, gore mohlomong wa bona o tla mosegela, le ka o tee a seke a mosegela, bjalo go no tla banna ba sele ba e tla ba dula naš, ka morago ba mo tlogela.

Ka morago ba huduga baya ba dula saleng, bjalo Manyapa a ba latela a ya a dula nabo motse ka o tee. Mosadi yo o lebeletse gore mohlomong, batla ba ba mosegela, empa ba seke ba mosegela.

97 Ke moka mosadi a thoma tsela ya goya Mabulane, a ya a hlakana le monna yo mongwe waga Magabe yowe leina la gagwe elego Maruping, mosadi a kwana naš. Mosadi a fela a boya ka gae a ba botsa gore ke hwetsana monna wa ka kompong ya Mabulane ke Maruping Magabe.

Tsatsi le lengwe le le lengwe ge a ya kompong a šmela mapoto, a bitsa Makhukhu Raganya ke ngwana wa moratho wa Makadikwa a motsa gore mapoto a kere ko bona monkana waka ka Mabulane are go lukile. Mosadi a no fela a dira bjalo bjalo.

98 Mosadi a leka ka maatla go kgwefa monna gore a tle naš ka gae, monna a gana are bageno ba ka ya ba ntia, mosadi are ga gona mohot yo akayago a gotia, ka gobane ba bogadi bjaka ka ka moka ba go nyaka. Monna a reka burukgwe le hēmpē are sepela o mofa, mosadi a boya gae a nyowanyowa, a fihla a ya ka lapeng la Makhukhu are motlabo yola waka ore tsea sehlagala sese, Makhukhu a leboga ka matla a magolo.

Mosadi a goma a bošela kompong a fihla a botsa monna gore o amogetse. Mosadi a goma a boya gae, ka tsatsi le lengwe ½ monna a tla a fihla motseng waga Raganya a fihla bjalo ka moeng, mosadi a thoma go bolela gore ke yena motlabo waka yo. Ke moka ba modumedisa ba thabile.

803

A dula lebaka le letelele a bona go sena motho yo a

belaelago, ke moka monna a goma a boela makgoweng, ka morago a hoya a dula. A dula lebona mengwaga e medi.

99

Mosadi are go Makhukhu ke nyaka go ka tologa ka dula gaka, Makhukhu a modumêla. Ke moka mosadi a tloga le Magabe ba ya ba dula lekgwareng la letlading, ka morago aga lesaka la gagwe ka matlapa. A boela a botsa Makhukhu gore ke nyaka go gapa manamane aka, ge ele diphate tsa lesaka tsona nka seke ka tsea gana bjalo, etlare ge le ripile tsalena diphate ka tla ka tsea diphate fêla nka seke ka tsea ka moka o tla tsea tse dingwe wa ya wa agêla dikgomo tsa Mathuhu.

Makhukhu a sala a tia lesaka a ya agela dikgomo tsa Mathuhu ka ntle le go boledisana le Manyapa. Manyapa a kwa taba e, a ya ga Makhukhu are a molato keng ge e tsea diphate tsa go sia monna waka, kantlele go mpotsa wa ya wa aga lesaka la dikgomo tsa Mathuhu, Makhukhu o ile ge a fetola Manyapa are, sepela, legona lehono ke go hlakotse a se wena waga Raganya ke wena waga Magabe. Mosadi a thoma a makala.

100

Manyapa are go yena, nna a senna waga Magabe motho o ile go hwella ke monna le gona Magabe yowe o molelago keile ka go botsa tsatsi la mathomo ge ke dira mapoto ke ya go môna, wa tla wa nwa legata la mapoto, nkabe o gane o ile wa dumela le gona kare go fihla naê, mo waba wa ya wa mega ka mosate. Baile ba fapana ba sa kwana.

Mosadi a tsea ditaba tsa ya ka kgorong, kgôrô ya amogela ditaba tsa gagwe, ba motsa letsatsi lewe a swanetsego go boya ka lona, ba ba ba roma motho go botsa Makhukhu gore wa nyakega ka kgorong.

101

Letsatsi la fihla la gore ba kopane ka kgorong, lekgotla le lona la kgobakana. Ba tsentsha ditaba bore a le kgobakane bare, e, bjalo banna le faneng ditsebe re la molanye batho ba¹/₂

Manyapa goba Mabore motho yola o ilego ke a monyaka ke yo, Makhukhu a o bitse ke rena o bitsa ke Mabore are morena a ka no bolela ka kwa selo se a mpitsetsago sona.

Mabore are o a ema, banna bare go yena no bolela a dutsi fase. A thoma go bolela are, ke makatsitse ke monna yo waga

Raganya ge are nna waga Magabe. Pakeng so monna ke boledisana le

le yêna ka baka la sehlapô sa monna waka. Monna waka o hwile ana le lesaka la dikgomo, diphate tsa lesaka go remile yêna. Lehono ke tlugile mowe motseng owe, ke dutsi gaka, le ge ke tloga keile ka motsa a dumêla, ka motsa le gore lesaka ko aga ka mafsika, fêla diphate tse dingwê ke tlatla ke tsea ka ya ka tthe-
102 kga mafsika ka tsona. Ka tshaba go simula diphate ka baka la gore dikgomo tsa Mathuhu di ka gare. Mowe polelong ewe ka moka wa dumêla.

Ka morago ke kwa gore lesaka Makhukhu o agolotse o tso agela Mathuhu, ke ge ke e ya a bolela ka ona mokgwa o we ke setsego ke boletse.

Ge ele Magabe ditaba tsa gagwe/^{di}taba tsa gagwe di tseba ke yena ka gobane keile ka mega tsona a ba a dumela, a tla a mega ganamo kgosi.

Makhukhu a bolela gore mosadi wa kwala keile ke waga Magabe ka baka la gore o itse go dula le Magabe, a tia mengwakô a tloga gamôgô le dikgomo a gapa. Bjalo lehono ore o nyaka diphate, bjalo ka motsa gore ge nke Magabe o go tsere sepelaa yo go rêmêla tsa gagwe diphate tse ke tsa ga Raganya, thobêla ge arialo a dula fase.

Masoso Masumj a êma a bolêla are dikgosi, mosadi yo wa kwala, fêla lehono a kwale, ka gobane o tlugile motseng waga Raganya o dutsi gagwe go sele. Ekabe abe a belaela ge Makhukhu a golla lesaka yena mong a dutsi motseng waga Raganya lehono e be re tlare wena Makhukhu o dirang, a a o tsebe gore motho yo ke molaudi wa motse o, ge arialo a dula fase.
103

Ntholo Masumu a ema are lapa a leji le lengwe, monna yo waga Ragana nkabe e reme tsa gagwe diphate, mohlomong a botse mosadi ba kwane a kgone a rwala diphate.

Mapae Pôpêla a bolela are thobela ba bina tlou, ditaba ka moka re a dikwa fela dia gakantsha ka baka la gore, mosadi yo ke sehlapo sa monna wa gagwe, bjalo o tlugile, o dutsi gosse le monna o sele yowe aseng wa loko la ga Raganya. A wêna mosadi goba lena lekgotla, ge ra mogolo a hwile ke mang yo we a swanetsego go sala a lebeletse thoto ya mohu. Ke ngwana wa gagwe ge ngwana wa gagwe e sale yo monyane ke rangwane wa gagwe. Go bjalo ka goeialo mowe, Makhukhu o ile a ga lesaka
104

la dikgomo ka tlase ga mengwako ya Mabore lehono Mabore o tlugile, Makhukhu o kgole natso, a bona gore dikgomo tsewe disetsego ge ditswile bosego a ka seke a dikwa, a tsea lesaka a aga ka tlase ga dintlo tsa gagwe.

Ge ele mabapi le Mathuhu yowe a bolelago ka leina la gagwe ke mosadi wa Makhitlele Raganya le kgothwane la bo Makadikwa, ke tswanelo ya gore Makhukhu agele dikgomo tsa gagwe lesaka ka baka la gore yena a tloga. Mabore a nyaka go laola ditaba tsa motse wa ga Raganya ka gorialo mowe go bonagala gore o hladile, ka baka la gore ke nna yo mogolo ke swanetse go tsea dilô ka moka motseng kgosi ya tswa motseng ya dula ga yôna a e sale kgosi, ka gore a ya bitsa bana ba yona, kgosi e ngwê e tla nyarêla, ke moka a dula fase.

105

Banna ka moka bare, Pôpêla wa kwala, Mabore o bigile maaka, tswalla kgôrô, ke moka Mabore a ntsha pudi tse tharo, molato wa fêla.

Dikgomo tsa Mohlôlôgadi dilaola ke yêna empa modisi ke monna wa leloko la bo mohu. Le yêna mohlôlôgadi a ka seke a dira ka tsona ka mokgwa o a ratago kantle le go boledisana le ba bo leloko.

Mohlankana o ba le dikgomo tse ^{ditiago} phatla ya gagwe, ka bakala go disa. Motho wa tla a rata modisi are o modisetse dikgomo. Mohlankana o swanetse go disa abe e a tswadise dikgomo gabedi la boraro ge ditswala mowe mong wa dikgomo o swanetse go fa modisi kgomo ya madisi o mofa kgomo ya tshadi.

Kgomo ena ya madisi batswadi ba swanetse go hlôkômêla ge mohlomong ba kaba le molato ba lefa ka yôna, ka moragonyna ba swanetse go nyakêla e ngwe e tibe kowa legatong la ela gore ebe e tswalla ngwana.

106

Dikgomo ke dilo tse dikgolo, o ka bona ge monyana a nyalwa ka moka ba leloko la nonyana o tla hwetsana ba hubatseditse banyadi mahlô, ware ke a bôna dikgomo tse ke tsa bôna ka moka, kganthe bona ba tla fo bolaya kgomo ka etee, ke moka ba tloga. Di tla sala di laola ke monna le mosadi.

Gona le mosadi yo mongwe ke Mampuru ngwana Thobetsane o tsere ke бага Mohlabê bjalo ke mohlôlôgadi . Moredi a gagwe

a phophelwa dikgomo a nyala ke baga Saai.

Mosadi a kwatlala ke moka a tloga a fihla ga monna g waga Masete yowe barego ke Lekwapa, a fihla are ke sitegelwa ke bana, ke na le namane ke a rekisa, monna a kwa mantsu a mosadi a fa mosadi tshelete e lekanago diponto tse tharo le lesome la maseleng.

107 Mosadi yo a botsa baga Mohlabe gore bana ba sitega, le gona a ba botsa gore ke nyaka go rekisa namane. Ka morago Lekwapa a gopola gore ke swanetse go gapa kgomo, a fihla ga mosadi ke nyaka kgomo ela yaka lehono, o tsebe lesaka le laola ke Sepalo morato wa mogatsa Mampuru, fela mosadi a dula le Morapudi morwa wa mogatsa Mampuru. Batho ba ka moka a ba botsa, fela mohlomong Morabudi e kabe a motsitse o be a le makgoweng.

Mosadi a tloga le monna waga Masete ba fihla ga Sepalo, ke moka mosadi are ke tlilo mo go supa monna waga Masete kgomo keile ka kwa tlala, ka morekisetša. Mokgalabje are ga ke ditsebe, le gona ebe o sa rekisi kgomo ka baka la tlala, ka gobane e be o swanetse go bolêla lentsu fêla, ebe nka seke ka gana taba ewe ka gobane motho a swane le kgomo. Ema ke sa ngwalla morabudi lengolo mohlomong yêna o ile wa motsa, m sadi are nkeso ke motse, a re go lukile monna waga Masete sepela nna a ke tsebe o rekile kgomo fa. Mohlomong Morabudi o tlatla a go lokolêla yêna.

108 Monna o ile a tloga a hlakane hlôgô, a sa tsebe le gore kgomo o tla ebona ka tsela efe. Ge a tsama a botsa batho, batho bare go yêna o ile wa dira botlaela, nkabe o motse gore tla le monna wa geno, ebe yêna a mogêlago tshelete, lehono le ge o ka nore o ya kgorong ditaba tso no kata wêna.

Morabudi a boya makgoweng, rangwane a gagwe, a motsa ditaba bjalo Morabudi le yêna are a ke tsebe, fela monna yowe obe a sa reke kgomo, se gôna se ba goba ba fanêla sôna. Mosadi a thôma go lla, empa a leka ka maatla go go bolêla le Morabudi bosego le masegare go fihlela Morabudi a bolêla le rangwane wa gagwe gore a re lokolele Masete kgomo, fela mosadi a seke a tsoga a boeletsa. Ba lokolêla Masete kgomo, le yêna ba motsa gore o seke wa tsoga o boeletsa. Are ke lebugile phuti ya ~~makgona~~ bokone mahlale ke lahlile.

Botsa ba leloko la geno ba ka seke 'ba gana, ka baka la gore dilô ke tsa gago.

109

Go timêla ga dikgomo goba Pôô le manamane. Dikgomo dina le mebala , ge motho a timeletswe ke kgomo o swanetse go tsama a nyakêla masakeng, mohlomong phulong, mowe a hwetsanago motho o swanetse go butsisisa gore kgomo e so wae bona, ya mmala wa gore, ge a kile a e bona o tla bolela gore kgomo ya mmala owe keile ka e bona bokête bja gore, ke moka o wetse tseleng ya yôna.

O swanetse go ya gana mola a go butsisego fêla o seke wa homola go tsama o butsisisa. Mohlomong o ka nore ge ore ke a sepela wa hlakana le ya mmala ola o nyekêlago, ware ge ore wa e lebella wa bôna e se yôna. Mmala a ile o swanetse le go tseba se êmo sa dikgomo tsa gago le mebala eka noswana wa hwetsana e fapane ka ditsela tse dingwê fêla mmala ôna ele mmala ka o tee.

110

Moketselo Mathake o kile a topa namane, kelebaka la mo dikgomo tsa Matloumeng ditipa mo tipeng e ya mo nageng ya gesu, bjalo a hlaba mokgosi wa gore ke topile kgomo ya mongwê, mong wa yôna a seke a bônala.

Yaba ya fetsa ngwaga e sa tipi, kgomo ke motho mo o kare wa bolaya diema ka mere diagobôna. Mafelong monna a bolêla le lekgowa lewe le balago dikgomo gore kgome e a ke tsebe gore ke kgomo ya mang, ke kgale ele mo mong wa yôna a bônala. Lekgowa la tsentsha kgomo borifing bja kgomong tse Mathake.

Kganthe namane e e tswa ka theko tsa Thowase, e ile ya tla lekgomo tsa Makhutswi ge ditla tipeng. Ge ele tipeng ke moka ya tloga le dikgomo tsa Mathake. Kowa Thowase ba e nyakêla ka mohlô a mahubedi, a ba e bôna ba ba ba lapa, go fihlela ba ebega ga Lekgowa la tipe, a e bolaya ka borifing. Kgomo ebe . ele pholo, ele khulong ya go tswakanya le bo pifadi.

///

Ka morago ga mafelo a ngwaga wa bobedi, monna a kwella gore gore gona lekgomo e ngwê ewe mong wa yôna ba sa motsebego. Monna a fihla ga Mohlabe go tsama a butsisetsa, ba motsa gore motho yo ra go kwa a hlaba mokgosi mabapi le kgomo ya gohloka mong, ke Mathake a butsisisa gore o dula kae, ba motsa gore o dula matlapang.

Monna a sepela a Mbile Matlapaneng a tsama a butsisisa tsela ya goya matlapaneng mowe go dulago Moketselo Mathake, a ba a fihla motseng wa gagwe. A fihla a dumedisa. Ba ba ba butsisana maphelo, ka morago, monna are ge o mponake le bjalo morena ke a nyakêla, o nyakêlang, are ke nyakêla kgomo ke bjeletse ke kgomo e sale namane, kgale gana bjalo go fedile ngwaga o ke wa bobedi. E go lahlegetse ele gore o dula kae, are ke dula Thowase, ke kgomo ya mohuta mang, are ke kgomo ya pholwana, ke khulong e nyakilo tswakêla le bopifadi. Mathake a motlogêla kantle le go moledisa, a bitsa monna waga Masete le waga Raganya a fihla nabo mowe monna a dutsigo. Are go bona a ke le nyakele selo, ke bona monna yo, ere o nyakêla kgomo, mala ore ke khulong ya go tswakana le bopifadi, ore o tswa ale Thowase.

111 112

Bare go monyaki a ge reile ra goisa ka sakeng o kaya wa e tseba, monna a dumela a fihla sakeng, bare bjalo re supe e elego ya gago, monna a dilebella ga botse, ke moka a supa ke nnete, kgomo ke ya gagwe, o supile yôna. Motho a siti ke selo sa gagwe le ka mohla o le mongwe.

Ba boela ba dula fase, bjalo ba thoma go bolêla, mong wa lesaka are, ke bone gore kgomo ke ya gago, lehono wena oreng, monna are ke na le dinku tse pedi tsa go leboga ka mokgwa o ilego wa topa kgomo yaka, le gona mo ke butsisisa ka hwatsana o sa seke nayo. Mathake are go lukile sepela o gapa dinku tsewe o kgone o etla go gapa kgomo, legona o tsebe ke dikgomo tsa makgowa bare disepela ka marifi. Monna a ya a tsea borifi a tswa le dinku tse pedi, a fihla a fa mong wa lesaka, ke moka a molokolêla kgomo a gapa.

112 113

Pôô. Ge ile ya namela kgomo ya yo mongwe, nanane ya yôna ya swana na yo, mong wa poo aka no bona gore namane e swana le kgomo yaka, empa a ka seke are kgomo ke ya gagwe, ka baka la gore a ka a e reta, gore e tle e namêle kgomo ya gagwe. Dikgomo di hlakanana madisong, ke moka pôô ya namela kgomo, mowe molato a o yo. Mohlomong kgomo e ka lifiwa ge mong wa lesaka a bona gore ka sakeng la gagwe ga gona pôô empa taba ya mohuta owe e su eke e dirêga, ke melaô ya makgowa.

813

Diruiwa tse dingwê. Ana ke maina a diruiwa tse dingwe tsewe ba diruwago: Dinku, .Dipudi, Dikolobe, Dikgogo, Dimpja le Dikatse.

114

Dinku e ka noba tsa motho ka o tee, bjalo ka mo ele diruiwa tse dinyana, mong wa tsôna a ka dira ka mokgwa a o ratago ka tsona. A ka no bolaya goba go rekisa kantle le go tsibisa ba leloko, monna le mosadi fêla ke bona bawe ba swanetsego go boledisana ba kwana ke moka ba bolaya. Kudu dilaola ke yêna mong wa tsôna, mosadi goba monna, mong wa tsona ono botsa yo mongwe are ka moswana ke nyaka go bolaya nku, gele mosadi o botsa monna are ebe ke nyaka ge o ka mpolaêla nku, ke moka monna a tsoga a bolaya esale gosasa.

Go rekisa, mona wa dinku a ka norekisa kantle le go botsa ba leloko, kgane ke ge a tsibisitse mosadi wa gagwe. Go bjalo ka ge diruiwa ele tsa mosadi, yena mosadi o botsa monna wa gagwe gore kere o ke o thekisetse nku yaka, ke nyaka sa gore, ke moka monna a tsama a bapatsa, ba reki ba reka, a boetsa dilô go mosadi.

115

Go adima, ena ke taba ekgolo, ewe motho a sa swanelago go e dira a e nosi le mosadi wa gagwe. O swanetse go tsibisa bo morwaragwe. Ka gobane ka tsatsi le lengwe a ka dira a e nosi le mosadi lehu la tsena ka gare ka moka yaba ke modiro owe o senago bohlatse. Mahlatsê ge motho yola a ilego a kolota a ka seke a gana gona go bonôlo. Dipudi le tsona di bjalo ka dinku, melaolêle ya tsona.

Dikolobe ke diruiwa tsa basadi, tsona dilaola ke mosadi, ge monna a nyaka go bolaya kolobe, o swanetse go kgopela ga mosadi a modumelle. Mosadi ge a nyaka go bolaya o botsa monna gore ka moswana ke nyaka gore o mpolaêle kolobê e. Mohlomong o nyaka go rekisa o tla bo go botsa gore mpapatsetse kolobe e, ke moka monna a dira bjalo.

Pôo kolobe ena le pôo, ka gobane ge mosadi yo mongweana le kolobe ya tshadi e sena pôo, mongwa kolobe, o swanetse go kgopêla pôo. Bjalo pôo e, ge le ya feka kolobe bjalo a bona e gwebetla, o boetsa pôo go mong wa yôna. Mong wa kolobe ya pôo a swanela gore a e fagole ka baka la gore dikulubjana di ka hwa, ke gore e ka folotsa.

116

O tla e fagola mo e hlatsetse, mongwa pōō ke moka ba mitse a yo kgetha ya gagwe kulubjana ya tshadi.

Dikgogo tsona ke morogo, mong wa tsona ge a nyaka nama o no bolaya ka ntle le polōlō. Mowe monna le mosadi ba tlogago ba boledisana ke ge motho a dima mokokonope, le ge motho a tletse ke moeng bjalo a kōlōtēla moeng wa gagwe.

Dimpja ke dilō tse dilaolago ke monna, fēla mosadi yowe a e tsholelago tsa goja ke yēna yowe monna a swanetsego go boledisana naē. Monna a ka bitsa mpja a ya go tsoma, ele gore monna yo mohlomong ona le basadi ba babedi, mo gongwe ba bararo. Ge mpja e ka ya ya bolaya phōōfōlō o swanetse go isa kalapeng la bo mpja.

Ge monna a nyaka go rekisa mpja o swanetse go botsa mosadi yo a e apēlago, le ge adima motho yo mongwe molaō ke kwano le mosadi, ge mosadi a ka gana ke moka wa lesetsa.

Dikatse ke seruiwa sa monna le mosadi, ka goba sona se phela ka goja dipēba empa le tsa goja ba sefa, motho a ba no mofa katse, ba mofa bana ba yōna.

Naga le Masemo, ena le beng ba yōna ke kgosi gamōgō le bakgomana. Beng ba naga e ya gesu ke Mohlabe, Masumu, Pōpēla Masete le Mongale. Mongale ke kgōrō ya go bina kgomo, empa dikgōrō tsa ka godimu ke ba bina tlou. Mong beng ba naga ke kgōrō tse nne tse tsa ba bina tlou, ke bona ba we ba laolago naga.

Temo gona le temo ya ga Mohlabe ewe elego badingwaneng, temō ena e laola ke Mohlabe a nosi. Ge motho a faletse mo nageng e, a dumedise ba moamogēla. Ka morago e swanetse go dira bjälwa a e a dumedise tshemo. Ge Mohlabe a bona gore mo a ka tsentshago modumedisi go gona ke moka wamotsentsha. Ge a bōna gore ga go gona o moromela ga Masumu, Masumu ge a bona gore temo go yēna ga e gona o moromela ga Pōpēla, Pōpēla a moromēla ga Masete. Masumu temo ya gabo e tsatsaneng, mowe temong ewe go laola yena a e nosi kantle le kgosi. Pōpēla temo ya gaboe mungwana le yōna e laola ke yēna, bjalo ka thekō ke Mongale. Masete temo ya bona e Matsekeng, ena e kgaufsi le temō ya ga Mohlabe.

118

Temo ya Saleng e laolwa ke Masumu ka ra motwana yo Saai le temo ya Mahlomelong e sa laola ke yêna Masumu ka ra motwana yo Lokweng.

Baga Rakgwale le baga Moraba bare go fihla mo nageng e, ba ba fa temo ya Seduma felô fawe ke ditabeng. Ba Makhutswi baile go raka ke makgowa ka Segorwana, buntsi bja batho ba ya ba dula dipolaseng tse bjalo ka Lorraine le Metz, ka baka lago hlôka temô. Kgosi le ba bangwê ba dula nokeng ya Segwai. Ba lema masehla a nokeng ya mosunwana. Bawe ke batho ba ba senago le temô, temo ewe ba ba filego ga ena mabêlê.

Ka puso ya Mmorena Johannes SekôrôrôMahlô. Baile ba leka ka maatla go raka baga Mohlabe, gore ba sale ba lema temô, a baka ba kgona. Naga a e rekwe, e rekwa ka madi.

119 Ge la ebe eke e se bogologolo, ekabe madi a setse a faletse magareng ga kgôrô ya ga Mohlabe le kgôrô ya ga Mohlabe le kgôrô ya Makhutswi ka baka la temô. Bjalo ka bala la melaô ya makgowa go a sitega. Le ga gole bjalo beng ba naga ba na le temo e botse kudu, ewe matsatsing a bo lehono, makgowa ba elelago.

Mowe temo ya Matsekaneng ewe elego ya ga Masete le Madingwaneng ewe elego ya ga Mohlabe go gasiwa Matamatisi le dibjalô tse dingwe.

Banna ba dutsi fase ba lema dilôtsewe, ba romela mebarakeng. Ba nwasetsa ka metsi a morola, bjalo temô ya Mahlomelong le Masunwana a e na metsi, go bona batho ba we ke dilo fêla. Mowe re hwetsana seema se serego mosutendi a name, go nama mong wa ngwako.